

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumunun dil ve sosyal sorunlar açısından incelenmesi

Investigation of seasonal agricultural workers' attitudes towards employer landowners in terms of language and social problems

Bilgen Orhan^{*a}, Adnan Kan^b

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:
10.33688/aucbd.1624406

Makale Geçmişi:
Geliş: 21.01.2025
Kabul: 01.08.2025

Anahtar Kelimeler:
Mevsimlik tarım işçiliği
İşveren toprak sahibi
Tutum
Dil
Sosyal sorunlar

Öz

Bu çalışmada, mevsimlik tarım işçilerine ilişkin çeşitli değişkenlerin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde uygun örneklem yönteminin kullanıldığı bu araştırma, Bursa/Yenişehir İlçesine mevsimlik göçle gelen tarım işçileriyle yürütülmüştür. Araştırmada veri setinin oluşturulmasında "Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeği"yle yarı yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır. Çalışmada, bağımlı değişken tutumun bağımsız değişkenler uyruk, günlük konuşma dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresiyle mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre değişip değişmediği test edilmiştir. Belirlenen bu etmenler, ölçeğin tamamı ve alt bileşenleri olan güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği boyutları ayrı başlıklar halinde ele alınarak incelenmiştir. Nicel araştırma yaklaşımlarından tarama araştırma deseninin benimsendiği bu çalışmada, SPSS-27 paketinden yararlanılarak Mann-Whitney U-testi ve Kruskal-Wallis H-testleriyle analizler yapılmıştır. Analiz sonuçlarında, ölçeğin tamamına ilişkin olarak mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde belirlenen tüm bağımsız değişkenlerin anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Article Info

Research Article

DOI:
10.33688/aucbd.1624406

Article History:
Received: 21.01.2025
Accepted: 01.08.2025

Keywords:
Seasonal agricultural work
Employer-landowner
Attitude
Language
Social problems

Abstract

This study examined the effect of various variables related to seasonal agricultural workers on the employer's attitude toward the workers. "Attitude Scale of Seasonal Agricultural Workers towards Employer Landowners" and a semi-structured questionnaire form were used to create the study data set conducted with seasonal migrant agricultural workers in Bursa/Yenişehir District. The study tested whether the dependent variable, attitude, varies according to the independent variables of nationality, daily spoken language, duration of working as a seasonal agricultural worker, and whether the worker or their close relatives have problems with the employer landowner. The Mann-Whitney U-test and Kruskal-Wallis H-test were used in this study via the SPSS-27 package. The analyses determined that all independent variables significantly affected the attitudes of seasonal agricultural workers towards the employer landowner.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: bilgenorhan@gazi.edu.tr

^a Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye

^b Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

One of the most important dynamics behind the problem of division and harmony between social groups is the cognitive, emotional, and behavioural tendencies, or attitudes, that different social groups assign to each other. These tendencies of individuals or groups towards each other play a decisive role in their communication and social relationships. In this sense, studies aimed at determining attitudes (Eagly & Chaiken, 2007; İnceoğlu, 2011) and the characteristics that influence an individual's social perception and judgements, particularly their attitudes and behaviours towards their environment, and thus their social relationships and social harmony, are becoming increasingly important. These studies aim to determine the attitudes of individuals or social groups and will, on the one hand, enable the prediction and understanding of social behaviour and, on the other hand, provide an important source of data for controlling this behaviour (Ajzen, 2001; Krech & Crutchfield, 1994). The findings of attitude studies in understanding social behaviour highlight the importance of research into the attitudes that influence seasonal agricultural workers' relationships with local people in migration areas, particularly landowners, and the factors that shape these psychological tendencies. The information obtained from these studies is crucial for developing policies to resolve potential problems in migration areas and help workers adapt to their social environment. In this context, the study aims to determine the attitudes of seasonal agricultural workers toward landowners, who play an active role in their working and socio-economic living conditions in migration areas, and the factors that predict these attitudes.

In this study, some factors that may influence the attitudes of seasonal agricultural workers towards their employers were predicted by considering the social structure of seasonal agricultural workers in Turkey. These include the nationality of seasonal agricultural workers, the language they use in daily communication, and whether the duration of their employment as agricultural workers, and/or the presence of problems in their own lives or those of their close circle, impact their attitudes toward employer landowners. In this context, the study's central hypothesis is that the aforementioned factors significantly influence seasonal agricultural workers' attitudes towards employer landowners.

The vast majority of seasonal agricultural workers in the study area come from the east and south-east of the country, and these groups also include Syrian migrants. In the study, the nationality variable was defined as two groups: Turkish citizens and migrants. The study predicts that foreign migrant agricultural workers, who have different ethnic, linguistic, and socio-cultural identities, will communicate and relate less with landowners compared to other agricultural workers who have been coming to the area for a long time. The research results suggest that foreign, migrant, seasonal agricultural workers will likely exhibit a negative attitude toward employer landowners.

The study predicts that seasonal agricultural workers' lack of knowledge or understanding of the language spoken by the local population in the areas where they migrate will hurt their attitudes towards their employers, the landowners. In this context, the study sought to determine which of the languages, identified as Turkish, Kurdish, Arabic, and others, the groups of agricultural workers arriving in the work area used most effectively in their daily communication (with their employers).

In addition to nationality and everyday communication language, which determine attitudes between different social groups, the length of time agricultural workers spend in seasonal employment is another variable that can influence their attitudes. This is because the contact, communication, and interaction between individuals or social groups (i.e., their life experiences) are another factor that influences their attitudes. Allport's (1954) social contact theory and Pettigrew's (1998) intergroup contact theory, developed based on this theory, argue that social contact can positively change individuals' or groups' perceptions and attitudes towards each other. Based on the claims put forward by social contact theory, it is thought that seasonal agricultural workers' working periods will affect their social contact with the employer-landowner and, consequently, their life experiences, which thereby play an effective role in their attitudes towards the employer-landowner.

The study examines the situation of agricultural workers and their immediate environment experiencing problems with the employer-landowner as a factor that reflects on their life experiences and working hours. The study divides problems into two categories: those experienced by the agricultural worker and those related to their immediate environment. These are further divided into three sub-groups: no problems, minor problems, and significant problems. The study predicts that seasonal agricultural workers who have experienced significant problems themselves and/or within their immediate circle will exhibit a negative attitude toward the employer-landowner.

The variables identified in the study were examined under separate headings related to the scale as a whole and its subcomponents: distrust, conflict, social communication, and cooperation.

2. Data Sources and Methods

A appropriate sampling method was adopted to determine the study group by selecting individuals who were accessible and served the purpose of the study (Fraenkel et al., 2012: 99). In this context, the study was conducted with seasonal agricultural workers in the Yenişehir district of Bursa Province, which was accessible to the researchers. Since the 1990s, agricultural workers in this area have mainly consisted of Turkish citizens of Arab and Kurdish origin from the eastern and southeastern parts of Turkey. In contrast, in recent years, Syrian migrant agricultural workers have also gained prominence (YİTMV, 2024). One of the primary reasons for selecting seasonal agricultural workers in this area as a working group is that the country receives many of them from different cities, and these agricultural workers consist of migrant groups with various socio-cultural identities (YİTMV, 2024).

The data collection tools used in the study were the Seasonal Agricultural Workers' Attitude Scale Towards Landowners (Orhan and Kan, in press), developed by the researchers, and a semi-structured questionnaire. The completion of the forms varied depending on the age and education level of the participants, but took approximately 15-20 minutes. During the application process, which continued in July and August 2024, 705 agricultural workers were reached. The researchers considered this sample size sufficient, and the data collection process was terminated.

In this study, which adopted the survey research method from quantitative research designs, analyses were performed using the SPSS 27 software package. In this study, which analyzed whether the attitudes of seasonal agricultural workers towards their employers varied according to the determined

variables, the data were first examined to see if they showed a normal distribution. As a result of the statistical and graphical evaluation of normality (Can, 2023; Mertler et al., 2022; Tabachnick and Fidel, 2013), it was observed that the data did not show a normal distribution, and therefore, it was deemed appropriate to use the Mann-Whitney U-test and Kruskal-Wallis H-test for data analysis.

3. Results

The study analysed how seasonal agricultural workers' attitudes towards their employers changed according to their nationality, daily language of communication, length of time working as seasonal agricultural workers, and whether the workers or their close circle had experienced problems. The analysis was conducted separately for each dimension of the scale and its sub-components: distrust, conflict, social communication, and cooperation.

In the analysis results related to the distrust component of seasonal agricultural workers' attitudes toward their employer-landowner, it was observed that there were statistically significant differences in the workers' attitude levels based on nationality, duration of employment as seasonal agricultural workers, and whether the seasonal agricultural workers themselves and/or their close circle were experiencing problems with the employer-landowner. No statistically significant difference was observed regarding the daily communication language.

In the analyses of the conflict component, it was found that there were statistically significant differences in the attitudes of workers towards this component based on their daily communication language, the duration of their employment as seasonal agricultural workers, and whether they or their close relatives had experienced problems with the landowner employer. No statistically significant difference was found in the nationality variable.

When examining the results of the analyses related to the social communication component of seasonal agricultural workers' attitudes toward the employer-landowner, it was observed that there were statistically significant differences in the workers' attitudes toward the distrust component based on daily communication language, the duration of employment as seasonal agricultural workers, and whether the seasonal agricultural workers themselves or their close circles had experienced issues with the employer-landowner. No statistically significant difference was observed regarding the nationality variable.

The analyses of the cooperation component revealed statistically significant differences in agricultural workers' attitudes towards their landowner employers across all variables.

Finally, when the results of the entire scale were examined in the analyses, it was observed that agricultural workers' attitudes towards their employer-landowners showed statistically significant differences across all the variables in question.

4. Discussion and Conclusion

Seasonal agricultural work in Turkey has a social structure composed of groups with different languages, ethnicities, and socio-cultural identities, including migrant groups arriving through external migration. This socio-cultural diversity in seasonal agricultural labour brings many problems, including the social relationships among groups in migration areas and their adapting and integrating into the social environment. To solve these problems, research aimed at determining the factors behind attitudes

and psychological tendencies, which provides important data for understanding and predicting social behaviour, is of particular importance. In this context, the study examined the effect of various variables related to seasonal agricultural workers on their attitudes towards landowners who are their employers. These factors, determined by considering the social structure of seasonal agricultural workers in Turkey, were identified as nationality, daily communication language, duration of employment as a seasonal agricultural worker, and problems experienced by the seasonal agricultural workers and/or their immediate surroundings. The study examined whether these factors had a significant effect on the attitudes of agricultural workers.

Based on the results obtained from the study, it can be said that the variables identified significantly affect seasonal agricultural workers' attitudes towards their employers. These factors, which influence workers' psychological tendencies, should be considered elements that trigger social division and problems among these groups, and regulations should be put in place to transform negative tendencies into positive ones. This is because the constant and cyclical mobility of these groups, which have diverse ethnic and socio-cultural identities, combined with social problems in migration, can add yet another layer to their already difficult living conditions, turning them into an inescapable 'vortex.' In this context, regulations are necessary to not only regulate the housing and working conditions of seasonal agricultural workers but also to ensure social integration in migration. Bringing social groups together in agricultural migrant areas and facilitating their interaction will create an environment for groups to become acquainted, share experiences, and develop mutual empathy.

1. Giriş

Göç, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ekolojik, siyasi ve sosyo-kültürel etmenler yanında savaşlar ve ekonomik zorunluluklar, daha iyi bir yaşam koşullarıyla sosyal ve iş imkanlarına ulaşma gibi birçok nedene bağlı olarak insanları bir yerden başka bir yere sürükleyen mekânsal nüfus hareketlilikleridir (Bilsborrow, 2002; Castles, 2003; Castles & Miller, 2008; Cohen, 1996; Petersen, 1958). Bireysel ya da kitlesel olarak gerçekleşen bu mekânsal hareketlilik, göç alanlarının mekânsal dokusu ve sosyo-kültürel yapısında birçok olumlu/olumsuz gelişmelere ve değişimlere neden olan sonuçlarıyla coğrafi bir olgudur (Bilsborrow, 2002; Cohen, 1996; Tümerterkin & Özgüç, 2004; Toksöz, 2006). Kalıcı veya geçici olarak gerçekleşen bu coğrafi hareketliliğin etkisiyle siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak sonuçlanan bu değişimler, göçü veren yerlerde olduğu kadar (ancak daha da fazla) göç alan alanlarda da mekânsal ve toplumsal olarak birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Castles & Miller, 2008; Cohen, 1996). Bu coğrafi hareketliliğin göç alanlarında yeni yerleşim alanlarının eklenmesiyle oluşan mekânsal yapılanmalara ek olarak sosyal yapıda çok kültürlülük, kültürleşme, asimilasyon, uyum, sosyal dışlanma ve ayrışma gibi birçok etkisi de söz konusudur (Tümtaş, 2020: 18). Göç sonucu oluşan bu etkiler, özellikle göç alanlarındaki ekonomik değişimlerle birlikte mekânsal ve sosyo-kültürel yapının değişime uğraması/uğrama tehdidi toplumun farklı kesimlerince alınacak tutumu belirleyecektir (Tümtaş, 2020: 12). Bu durumun göç alanlarındaki toplumsal ilişkiler üzerinde etkili olmasıyla da yerli halkın tutumunda olduğu kadar göçmen grupların da göç alanlarındaki sosyal gruplara yönelik tutumu üzerinde de etkin bir rol almasına zemin hazırlayacaktır. Zira göç yalnızca farklı bir mekâna fiziksel olarak yerleşmeyi değil aynı zamanda göçmenin kendi sosyo-kültürel kimliğiyle birlikte o mekânın kimliğine, tarihine ve sosyo-kültürel yapısına da dâhil olmayı içeren bir değişimi ifade etmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin mekânla kurduğu ilişki onların sosyal gruplarla ilişkisini biçimlendirirken, göç alanlarındaki eşitsizlik ve dışlanma gibi mekânsal güç ilişkilerinin oluşturduğu yapılanma da onların göç alanlarındaki sosyal gruplara yönelik tutumları üzerinde etkin olan unsurları inşa edecektir.

Günümüze ekonomik yetersizlikler sonucu gerçekleşen iş gücü göçü, dünya üzerinde en fazla yapılan göçler arasında bulunmaktadır (Toksöz, 2006). Özellikle son zamanlarda tarımsal üretimden doğan işgücü talebi tarımı uluslararası işgücü göçünü artıran ekonomik faaliyet haline getirmiştir (Dedeoğlu, 2018: 39). Bu durum uluslararası işgücü göçünde mevsimlik tarım işçiliğini önemli bir konum almasına yol açmıştır. Dünyanın bir çok alanında olduğu gibi ülkemizde de oldukça yüksek oranda olduğu tahmin edilen mevsimlik tarım işçilerinin (Çelik vd., 2016: 7; Dedeoğlu, 2018: 41; Köroğlu, 2023: 3; Şimşek, 2012: 9), bölgeye göre değişmekle birlikte çok çeşitli sorunlarla karşıya kaldığı bilinmektedir. Mevsimlik tarım işçileri tarımla uğraşan yerli halkın ihtiyacı dolayısıyla gelmekte ve göç alanlarında geçici bir süreliğine ikamet etmektedir. Bu nedenlere bağlı olarak tarım işçi göçleri diğer kalıcı göçlere göre bazı benzer sonuçlarla birlikte etkileri daha farklı boyutlarda sonuçlanmaktadır. Bu sosyal gruplar arasındaki karşılıklı işbirliği gereksinimi grupların birbirlerine karşı algı ve tutumlarını etkilemekte ve tüm bunlar da diğer kalıcı göçlerden farklı bir göç etkileri tablosunu ve sorunlarını karşımıza çıkarmaktadır. Ülkemizde mevsimlik tarım işçiliğinde karşılaşılan sorunlar arasında barınma koşulları (Egemen, 2015; Kaleci, 2007; Özbekmezci & Sahil, 2004; Yıldırak vd., 2003), çalışma şartlarıyla ücretler ve araçlar (Benek ve Ökten, 2011; Çınar, 2014; Çınar & Lordoğlu,

2010; Er & Gürbüz, 2022; Geçgin, 2009), sağlık ve iş kazaları (Aslan ve İnci, 2020; Erbörü, 2014; Fereli vd., 2016; Gönültaş vd., 2018; Yıldırım, 2016), çocuk tarım işçiliği (Dedeoğlu vd., 2019; Gülçubuk, 2012; Kantar Davran vd., 2018; Lordoğlu & Etiler, 2014; Özbek, 2007) ve en önemlilerinden biri de (diğer göç türlerindeki sonuçlara benzer olarak) sosyal gruplar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, ayrımcılık, ayrışma ve dolayısıyla da sosyo-kültürel uyum sorunudur (Çelik vd., 2016; Çınar & Lordoğlu, 2010; Geçgin, 2009; Pelek, 2010).

Sosyal gruplar arasındaki ayrışma ve uyum sorununun ardındaki en önemli dinamiklerden biri farklı sosyal grupların birbirlerine yükledikleri anlam ve etiketlemenin ardındaki bilişsel, duyuşsal ve davranışsal eğilimleri, yani tutumlarıdır. Bireylerin ya da grupların birbirlerine yönelik bu eğilimleri, onların iletişimleri ve sosyal ilişkileri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu anlamda bireyin çevreye karşı aldığı tavır ve davranışları başta olmak üzere sosyal algısı ve yargılarında; dolayısıyla sosyal ilişkileri ve toplumsal uyumunda etkili olan tutumun (Eagly & Chaiken, 2007; İnceoğlu, 2011) ve tüm bu eğilimleri örgütleyen özelliklerin belirlenmesine yönelik olarak yapılacak olan çalışmalar önem kazanmaktadır. Bireylerin ya da sosyal grupların tutumunun belirlenmesine yönelik yapılacak olan bu çalışmalar, bir yandan sosyal davranışların öngörülebilmesini ve anlaşılmasını sağlarken bir yandan da bu davranışların kontrol edilebilmesi için önemli bir veri kaynağı sağlayacaktır (Ajzen, 2001; Krech & Crutchfield, 1994). Ayrıca tutumların gruplar arasındaki sosyal ilişkilerdeki rolü ve tutumların gelişmesinde etkili olan arka plandaki faktörlerin belirlenmesine yönelik araştırmalarla (Anastasi, 1976: 544) da bu sosyal gruplar arasında ilişkilerin ardındaki belirleyicilerin ortaya koyulması, grupların toplumsal uyum sürecinde ve sosyal gruplar arasında çıkan olası sorunların çözümünde izlenecek politikalar için önemli bir bilgi kaynağı sağlayacaktır. Tutum araştırmalarının sosyal davranışların anlaşılmasında sağladığı bu çıktılar, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibi başta olmak üzere göç alanlarındaki yerli halkla ilişkileri üzerinde etkili olan tutum ile bu psikolojik eğilimi örgütleyen etmenlerin belirlenmesine yönelik araştırmaları öne çıkarmaktadır. Bu araştırmalarla kaynağından elde edilen bilgiler, göç alanlarında ortaya çıkabilecek olası sorunların çözülmesine ve işçilerin sosyal çevreye uyumuna yönelik geliştirilecek politikalar için önemli verilerdir. Bu bağlamda çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin göç alanlarında onların çalışma ve sosyo-ekonomik yaşam koşulları üzerinde etkin bir rol oynayan işveren toprak sahiplerine yönelik tutumu ve bu tutumu yordayan unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Bireyin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal eğilimleri olarak görünür kılınan tutumun biçimlenmesinde etkili olan birçok etmen söz konusudur. Bireyin kendi kişilik özellikleriyle yaşam deneyimleri ve sosyo kültürel çevresiyle ilişkili olan bu eğilimlerin (İnceoğlu, 2011: 16) biçimlenmesinde etkili olan unsurlar arasında bireyin kendisi ve/veya çevresini etkileyen siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmeler başta olmak üzere ideolojisi, deneyimleri ve içerisinde yer aldığı toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı gibi birçok etmeni sıralamak mümkündür. Bu anlamda mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumları yalnızca tarım işçilerinin bireysel psikolojik eğilimleri değil aynı zamanda emek göçü hareketliliklerine bağlı mekânsal ve toplumsal bağlamda gelişen eğilimler olduğu söylenebilir. Bu eğilimler tarım işçilerinin tarımsal göç alanlarındaki çalışma ve barınma koşulları yanında bu alanlardaki dil engeliyle sosyo-kültürel farklılıklar ve sosyal dışlanma gibi mekânın belirleyici rolü üzerinden inşa edilir.

Bu çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin sosyal yapısı dikkate alınarak işçilerin tutumları üzerinde etkili olabileceği düşünülen bazı unsurlar öngörülmüştür. Bunlar mevsimlik tarım işçilerinin uyruğu, günlük iletişimde kullandıkları dil, tarım işçisi olarak çalışma süresiyle kendilerinin ve/veya yakın çevresinde sorun yaşama durumlarının işveren toprak sahiplerine yönelik tutumları üzerinde etkili olup olmadığının irdelenmesi olarak saptanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel hipotezi, söz konusu etmenlerin mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumunu önemli ölçüde etkilediği olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçi göçü daha çok ülkenin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yer alan farklı dil ve sosyo-kültürel özelliklere sahip bireylerden oluşan grupların tarımsal faaliyetlerin yoğunlukla yapıldığı alanlara doğru göç etmesiyle gerçekleşmektedir (Çelik vd., 2016; Çınar, 2016; Çınar & Lordoğlu, 2010; Geçgin, 2009; Kantar Davran vd., 2018; Şimşek & Koruk, 2009; Yıldırak vd., 2003). Türkiye’deki mevsimlik tarım işçiliğinde aynı zamanda Azeri, Gürcü ve Suriyeli göçmen gruplar başta olmak üzere farklı etnik ve kültürel kimlik özelliğine sahip gruplar da bulunmaktadır (Bayramoğlu & Bozdemir, 2019; Dedeoğlu, 2018, 2023; Dedeoğlu vd., 2019; Kalkınma Atölyesi, 2016). Mevsimlik göçmen tarım işçilerinin farklı etnik, dil, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleriyle yoksulluk ve yoksunluk içerisindeki yaşam koşulları onları sosyal dışlanmaya maruz kalma riski yüksek olan gruplar arasına sokmaktadır (Koroğlu, 2023: 9). Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği üzerine yapılan saha çalışmalarında, mevsimlik tarım işçilerinin yoksulluk/yoksunluk, tarım işçisi olma, sosyo-ekonomik özellikleriyle farklı dil ve sosyo-kültürel özelliklere sahip olmalarının işçilerin yaşamlarını güç bir hale getirdiği gibi göç alanlarında sosyal gruplarla iletişimini ve dolayısıyla sosyal uyumunu zorlaştırdığına dair bulgular bulunmaktadır (Çelik vd., 2016: 31-32; Çınar & Lordoğlu, 2010: 29-31; Geçgin, 2009). Bu bağlamda, Türkiye’de farklı sosyo-kültürel kimliğe sahip mevsimlik tarım işçilerinin sosyal yapısı dikkate alındığında öncelikle uyruk ve günlük iletişim dillerinin tarım işçilerinin tutumunu belirleyebilecek etmenler olduğu öngörülebilir.

Türkiye’de dış göçler sonucunda Suriye, Gürcistan ve Azerbaycan başta olmak üzere çeşitli ülkelerden gelen farklı etnik ve kültürel kimliğe sahip mevsimlik tarım işçileri yer almakta ve tarımda istihdam edilen bu mevsimlik göçmen işçilerin uyruğu da ağırlıklı olarak Gürcüler, Azeriler ve Suriyeliler oluşturmaktadır (Bayramoğlu & Bozdemir, 2019: 1166; Kalkınma Atölyesi, 2016: 44). Türkiye’de yabancı mevsimlik tarım işçiliği üzerine yapılan araştırmalarda bu göçmen tarım işçilerinin etnik kimlik, dil, ve sosyo kültürel özelliklerine bağlı olarak işveren, yerli halk ya da yerli tarım işçileri tarafından “ayrımcılığı” maruz kaldıklarına dair bulgular yer almaktadır (Çolakoğlu & Selek Öz, 2024; Dedeoğlu, 2018; Kalkınma Atölyesi, 2016; Öksüz & Özgür, 2021, 2023; Uyan Semerci vd., 2014). Söz konusu araştırmalarda grupların birbirlerine yönelik olumsuz bir eğilim sergilemelerinin yanında olumlu tutumların sergilendiğine dair bulgular da bulunmaktadır (Çolakoğlu & Selek Öz, 2024; Dedeoğlu, 2018; 2023). Çalışma alanında mevsimlik tarım işçisi olarak gelen grupların büyük bir çoğunluğu ülkenin doğu ve güneydoğusundan gelmekte ve bu gruplar içerisinde Suriyeli göçmenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, tutumu etkileyen faktör olarak belirlenen uyruk, çalışmadaki uygulama alanı da dikkate alındığında işçilerin tutumunda etkili olabilecek ve irdelenmesi gereken bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada uyruk değişkeni T.C. vatandaşı ve göçmen olarak iki

grup olarak belirlenmiştir. Araştırmada yabancı göçmen tarım işçilerinin farklı etnik, dil ve sosyo-kültürel kimliğe sahip olmaları ve alana uzun süredir gelen diğer tarım işçilerine göre işveren toprak sahibiyle iletişim ve ilişki düzeylerinin daha düşük düzeyde olacağı öngörülmüştür. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında, yabancı uyruklu olan göçmen mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarında olumsuz bir eğilim sergileyeceği tahmin edilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen saha çalışmalarından yola çıkılarak farklı dil ve sosyo-kültürel yapıya sahip gruplardan oluşan mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri alanlarda karşılaşılan sosyal sorunların ardındaki en önemli nedenlerden birinin de gruplar arasındaki etkileşimin ve iletişimin yetersiz ve sağlıklı olması dolayısıyla ortaya çıktığı sonucu çıkarılabilir. Bu bağlamda, grupların sosyal uyumu ve bütünleşme için iletişimin gelişmesinde öncelikli olan dil, belirleyici bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. “Dil, bütün iletişim ve etkileşim sürecinin hem başlangıcı hem de ürünüdür. Bütün etkileşim biçimleri, iletişim araçları aracılığıyla ve dilin kullanımıyla gerçekleştirilir ” (İnceoğlu, 2011: 87). Bireyler arasındaki iletişimin temel aracı olan dil, gerek bireyler arasında gerekse sosyal gruplar arasındaki sağlıklı bir iletişimin ve etkileşimin gelişmesi ve olası sorunların çözümü için en önemli unsur oluşturmaktadır. İletişim ve dolayısıyla dil aynı zamanda bireylerin kişi ve çevreye yönelik algı ve tutumlarının biçimlenmesinde en önemli dinamiklerden birini teşkil etmektedir.

Tarımsal faaliyetlerin yoğunlukla yapıldığı alanlara genellikle tüm aile bireyleriyle göç eden mevsimlik tarım işçileri, bu alanlarda en fazla araçlar ve işveren toprak sahipleriyle etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda bu gruplar arasında iletişim aracı olarak kullanılan dil, bireylerin birbirlerine yönelik algı ve tutumlarının biçimlenmesinde önemli bir rol almasıyla karşımıza çıkmaktadır. Zira bunun bir örneğini Çınar ve Lordoğlu’nun (2010) saha çalışmasına dayalı araştırmasının bulgularında da görülmektedir. Çınar ve Lordoğlu (2010: 29) çalışmalarında, mevsimlik tarım işçilerinin göç alanlarında yer alan yerli halktan farklı dil konuşmaları ve Türkçe bilmemelerinin işçileri zorlayan bir etmen olduğunu ve işverenlerin tarım işçilerinin konuştuklarını anlamadıkları için de onlara şüpheli bir yaklaşım sergilediklerini ifade eder. Araştırmacıların bu bulguları, dilin işverenin tarım işçisine yönelik algı ve tutumunda önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Mevsimlik tarım işçileri için de yine aynı şekilde yerli halkın dilini bilmemesi veya yeterince anlamaması işverenle iletişimde dolayısıyla tutumunda önemli bir belirleyici etkisi olabileceği düşüncesini öne çıkarmaktadır. Bu anlamda tutumu belirleyen bir etken olarak dilin ele alınması, sosyal gruplar arasındaki anlaşmazlıkların temelindeki olası nedenlerden birini ortaya koyulması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada, tarım işçilerinin göç alanlarındaki yerli halkın dilini bilmemesi ya da yeterince anlamamasının mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkileyeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda araştırmada, çalışma alanına gelen tarım işçi gruplarının özellikleri dikkate alınarak Türkçe, Kürtçe, Arapça ve diğer olarak belirlenen dillerden günlük iletişimlerinde (işverenle olan iletişimlerinde) hangisini iyi kullandıkları bilgisi edinilmeye çalışılmıştır.

Farklı sosyal gruplar arasındaki tutumu belirleyen uyruk ve günlük iletişim dili yanında tarım işçilerinin mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süreleri de tutumları üzerinde etkili olabilecek diğer değişkeni oluşturmaktadır. Zira bireylerin ya da sosyal grupların birbirleriyle temas halinde olması, iletişim ve etkileşimleri; yani yaşam deneyimleri onların tutumlarının biçimlenmesinde etkili olan diğer bir etmeni oluşturmaktadır. Allport’un (1954) sosyal temas kuramı ve bu kuram üzerinden geliştirilen

Pettigrew'in (1998) gruplar arası temas kuramlarında, sosyal temasın bireylerin ya da grupların birbirlerine yönelik algılarını ve tutumlarını olumlu yönde değiştireceği ileri sürülmektedir. Allport (1954) ve Pettigrew (1998), gruplar arası temasın olumlu etkilerinin yalnızca belli durumlarda ortaya çıktıklarını öne sürmektedir. Allport (1954), gruplar arasındaki ön yargının değişimine ortam hazırlayan olumlu eğilimlerde etkili olan durumları eşit grup statüsü, gruplar arası işbirliği, ortak hedefler ile otoritelerin, kanunların veya geleneklerin desteği olarak sıralarken; Pettigrew (1998) ise son çalışmalarla birlikte temas yoluyla birbiriyle ilişkili dört sürecin işlediğini ve bunların tutum değişikliğine aracılık ettiğini ileri sürmektedir (Pettigrew, 1998: 66-70). Pettigrew bu süreçleri grupların birbiri hakkında bilgi edinmesi, duygusal bağ oluşturmaları, davranış değişikliği ile grup içi yeniden değerlendirme olarak sıralamaktadır (Pettigrew, 1998: 70). Allport (1954) ve Pettigrew'in (1998) görüşleriyle geliştirilen kuramlarda yer alan ön yargının değişimindeki bu bilişsel, duyuşsal ve davranışsal süreçler tutumun da bileşenleri olarak bireyin tutumunda ve dolayısıyla davranışlarındaki değişimde etkili boyutlardır. Sosyal temasın tutum değişikliğine aracılık ettiğini ileri süren çalışmalarda, karşı birey ya da grup hakkında bilgi edinme ve duygusal bağ geliştirmenin dış grup hakkındaki olumsuz görüşleri düzelttiğine, temasın önyargıyı azalttığına dair bulgular edinilmiştir (Pettigrew, 1998). Sosyal temas kuramı üzerine yapılan çalışmalarda, karşı grup ya da birey ile sosyal temasta bulunulmasıyla gerçekleşen bu etkileşimler sonucunda gruplar arasında empati duygusunun gelişmesine zemin hazırlandığı ve dolayısıyla da bireylerde davranış değişikliğine yol açacak ortam oluşturduğuna dair sonuçlar da elde edilmiştir (Pettigrew, 1998). Sosyal temas kuramının ileri sürdüğü savlar temel alındığında, mevsimlik tarım işçilerinin tarım işçisi olarak çalışma sürelerinin işveren toprak sahibine sosyal temas durumunu; dolayısıyla yaşam deneyimlerini etkileyeceğinden işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında etkili bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Her ne kadar temasın içeriği önemini korusa da bireyin ya da grupların uzun süre temas halinde kalması grupların birbirlerini tanımalarına olanak sağlayacağı gibi aynı zamanda grupların ön yargılarının ortadan kalkmasına ve empati oluşturmalarına zemin hazırlayabilecektir. Bu bağlamda çalışmada, uzun süredir mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında daha olumlu bir eğilim gösterecekleri tahmin edilmektedir.

Çalışmada, tarım işçilerinin çalışma süresinden başka yaşam deneyimlerine yansıyan etmen olarak tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibine sorun yaşama durumu ele alınmıştır. Mevsimlik tarım işçisinin işçi olarak çalışma süresi ve dolayısıyla işveren toprak sahibine temas süresi onun tutumunda olumlu yönde değişim yaratabileceği gibi tam tersi şekilde de sonuçlanabilir. Çünkü bireylerin ya da grupların sürekli temas halinde olması genellikle kaygıyı azaltır, ancak kötü deneyimler bu kaygıyı artırabilir (Pettigrew, 1998: 71) ve bu durum da bireylerin tutumlarına yansiyabilir. Bu bağlamda, tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinde işveren toprak sahibine sorun yaşama durumu ve bu sorunun büyüklüğü, işverene yönelik tutumları üzerinde etkili olacaktır. Çalışmada sorun yaşama durumu, tarım işçisinin kendisi ve yakın çevresi olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlar da kendi içerisinde hiç sorun yaşamama ile yaşanan sorunun küçük ve büyük olması olarak üç alt grup olarak belirlenmiştir. Çalışmada, mevsimlik tarım işçisinin kendisi ve/veya yakın çevresinde büyük sorun yaşayanların işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında olumsuz bir eğilim göstereceği tahmin edilmektedir.

Çalışmanın bu amaçları doğrultusunda, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi, tarım işçisinin kendisi ve/veya yakın çevresinde sorun yaşama durumuna göre nasıl değiştiği, ölçeğin tamamı ve alt bileşenleri olan güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği boyutlarına ilişkin olarak ayrı başlıklar halinde ele alınmış ve incelenmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesi ve özellikleriyle ilgili bilgiler yanında veri toplama süreci ve bu süreçte kullanılan veri araçlarıyla veri analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırma grubunun belirlenmesinde öncelikle araştırmanın amacına hizmet edebilecek olan mevsimlik tarım işçilerinin yoğunlukla geldikleri alanlar belirlenmiştir. Bunun için araştırmacılar tarafından ilgili kişi ve kurumlarla görüşülerek saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Uygulama alanına yönelik gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda Bursa İli Yenişehir İlçesine tarım işçisi olarak çalışmaya gelen mevsimlik tarım işçileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bursa/Yenişehir ilçesi sebze ve meyve başta olmak üzere tarım ürün çeşitliliği açısından zengin ve emek yoğun iş gücü gereksinimi oldukça yüksek olan tarımsal bir bölgedir [Yenişehir İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri (YİTMV), 2024]. 1990'lı yıllardan bu yana tarımsal iş gücünün yoğun olarak istihdam edildiği bu alandaki tarım işçileri ağırlıklı olarak Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundan gelen Arap ve Kürt kökenli Türk vatandaşlarından oluşurken son yıllarda Suriyeli göçmen tarım işçilerinin ağırlık kazandığı gözlenmektedir (YİTMV, 2024). Bu alana gelen mevsimlik tarım işçilerinin çalışma grubu olarak seçilmesinde ilk nedenlerden biri, ülkenin farklı şehirlerinden oldukça çok sayıda mevsimlik tarım işçi göçü alması ve gelen bu tarım işçilerinin çeşitli sosyo-kültürel kimliklerle göçmen gruplarından oluşmasıdır (YİTMV, 2024). Çalışma için farklı görüşleri temsil etmesi bakımından grubun bu özelliklerinin önemli olduğu düşünülmüştür. Çalışma grubunun seçilmesinde araştırmanın amacına hizmet edebilecek uygun örneklem (convenience sampling) olmasının yanında etkili olan diğer bir neden ise, katılımcıların araştırmacılar tarafından kolay ulaşılır olması dikkate alınmıştır. Araştırmacılarından birinin bu alanın yerli halkından olması, ailesinin ve yakın çevresinin tarımsal üretimde faaliyet göstermesi nedeniyle sosyal grupla sürekli etkileşim içerisinde yer alması katılımcılara ulaşabilir olma ve uygulama sürecinde katılımcılardan güvenilir ve sağlıklı veri toplanmasında etkili olacağı düşünülmüştür. Bu nedenlere bağlı olarak Yenişehir İlçesine mevsimlik tarım işçisi olarak gelen bu gruplar çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, çalışma grubunun belirlenmesinde araştırmanın amacına hizmet eden ulaşılabilir bireyler arasından seçilerek uygun örneklem yöntemi benimsenmiştir (Fraenkel vd., 2012: 99). Araştırmada, çalışma grubuna ait çalışmanın amacına göre belirlenen özellikleri şu şekilde dağılım göstermektedir:

Çalışma grubunun % 91'i T.C. vatandaşı (n = 642) iken % 8,9'u göçmen tarım işçilerinden (n = 63) oluşmaktadır. Günlük iletişim dili olarak % 44,4 oranı ile en fazla Arapça (n = 313) kullanıldığı belirlenen grupta kullanılan diğer iletişim dilleri sırasıyla % 37'si Kürtçe (n = 261), % 16,6'sı Türkçe (n = 117) iken % 2 oranında Zazaca kullandıklarını belirten diğer (n = 14) olarak belirlenen grup yer

almaktadır. Çalışma grubunda tarım işçisi olarak çalışma süresinde % 38, 4 ile en yüksek 1 ila 5 yıl arasında tarım işçiliği yapanlar (n = 271) oluştururken bunu sırasıyla % 26,4 ile 6 ila 10 yıldır çalışan (n = 186), % 9,8'i 11 ila 15 yıldır çalışan (n = 69), % 8,9'u 21 ve daha uzun süredir çalışan (n = 63), % 7,5'i 16 ila 20 yıldır çalışan (n = 53), % 6,7'si mevsimlik tarım işçiliğinde ilk yılı olan (n = 47) ve en düşük olarak da % 2,3 oranında sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapmayan grubun (n = 16) oluşturduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin kendisinin ve/veya yakın çevresinde sorun yaşama durumu ve bu sorunun derecesine yönelik soruya ilişkin yanıtların dağılımı ise şu şekildedir: Katılanların % 90,1'i kendilerinin işveren toprak sahibiyle herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtirken (n = 635), % 6,8'i işveren toprak sahibiyle küçük bir sorun yaşandığını (n = 48), % 3,1'i ise işveren toprak sahibiyle büyük sorun yaşadıklarını (n = 22) belirtmişlerdir. Yakın çevresinde sorun yaşama durumuna ilişkin olarak da katılanların % 80,3'ü yakın çevresinde herhangi bir sorun yaşanmadığını (n = 566) belirtirken, % 16,6'sı yakın çevresinde sorun yaşandığını ve bu sorunun küçük olduğunu (n = 117), % 3,1'i ise yakın çevresinde yaşanan sorunun büyük olduğuna (n = 22) dair bilgi vermiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahibine Yönelik Tutum Ölçeği (Orhan ve Kan, basım aşamasında) ile yarı yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır.

2.2.1. Anket Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış anket formunda uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ile mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinde işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunun belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir.

2.2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmacılar tarafından mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilen 5'li likert tipindeki bu ölçek (Orhan ve Kan, basım aşamasında), mevsimlik tarım işçilerine uygulanarak geçerlik ve güvenirliği test edilmiştir. Ölçekte öncelikle verinin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için KMO değerine ve Barlett Sphericity Testi sonucuna bakılmıştır. Analizlerde KMO değerinin 0.954 olarak belirlenen ölçeğin Barlett Sphericity Testi sonucu ise anlamlı bulunarak $[x^2 (351) = 7822,965, p < 0,05]$ verinin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Kapsam geçerliği için uzman görüşüne sunulan bu ölçek, verinin faktör analizine uygun olduğunun test edilmesinden sonra yapı geçerliğine bakılmıştır. Yapı geçerliği için yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) (n = 353) sonucunda 27 maddeden oluşan bu ölçeğin "güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği" olmak üzere dört faktör altında toplandığı belirlenmiştir. Ölçekte belirlenen bu dört faktörün toplam varyansa yapitlıkları katkının ise % 69,51 olduğu saptanmıştır. Ölçek maddelerinin geçerliğini kanıtlamak ve ölçekte yer alan her bir maddenin ölçmek istediği özelliği ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla madde-toplam test korelasyonlarına bakılmış ve buradaki değerlerin alan yazında belirtilen .30'un üzerinde olduğu görülmüştür. Elde edilen bu değerlerin ölçeğin madde geçerliğine kanıt oluşturduğu ve ölçek maddelerinin ölçülmek istenilen özelliğin ölçme amacına hizmet ettikleri sonucuna

ulaşılmıştır. Aynı zamanda ölçekte yer alan bu maddelerin ölçtükleri özellik açısından kişileri ayırt etmede ne kadar yeterli olduklarını belirlemek için % 27'lik alt ve üst gruplara yönelik t-testi yapılmıştır. Bunun için ilk grup (n = 353) veri seti üzerinden % 27'lik alt ve üst grupların (n = 96) madde ortalamaları t-testi ile karşılaştırılmış ve t-testi sonucunda elde edilen t değerinin 7,495 ile 15,091 ($p < 0.01$) arasında değiştiği ve bu değerlerin anlamlı olduğu görülmüştür. Ölçekte, AFA sonrasında ortaya çıkan yapının doğruluğunu kanıtlamak ve dolayısıyla ölçeğin benzer gruplarda aynı yapıyı verebileceğine ilişkin kanıt sağlamak amacıyla DFA (n = 352) yapılmıştır. Yapılan DFA sonucunda $\chi^2/df = 2,720$ ile kabul edilebilir düzeyde uyum değeri gösterdiği ve modelin uyum indeksi RMSEA = 0.070, CFI = 0.973, SRMR = 0.048 ve TLI = 0.970 değerleri ile iyi uyum gösterdikleri belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı (Cr α) ise ,963 olarak tespit edilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bu değerler, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ve mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarını belirlemede kullanılabileceğini göstermektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplama süreci öncesinde ilgili kurumlardan etik kurul ve uygulama izinleri alınmıştır. Sahada veri toplamadan önce araştırmacılar, Yenışehir İlçesinde mevsimlik tarım işçileriyle ilgili kurumlar ve kişiler olan Tarım İlçe Müdürlüğü, Kaymakamlık, muhtarlıklar ve işverenler ile görüşmelerden sonra uygulama alanlarındaki işçi başı ve çavuşlar ile görüşülerek uygulama sahaları belirlenmiştir. Çalışmada uygulama sahaları tarım işçilerinin yoğunlukla bulunduğu, araştırmaya uygun ve ulaşılabilir katılımcıların yer aldığı Merkez Tabakhane, Çeltikçi, Menteşe ve Çayırli Mahalleleri olarak saptanmıştır. Uygulama, mevsimlik tarım işçilerinin alanda sayıca daha fazla oldukları temmuz ve ağustos aylarında gerçekleşmiştir. Veri toplama sürecinde tarım işçilerinin alanda kalma sürelerinin kısıtlı olmasından dolayı yerli halktan olan dört lisans öğrencisi uygulama süresince araştırmacılara yardımcı olmuştur. Uygulama öncesinde verinin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde toplanabilmesi için söz konusu yardımcı gruba eğitim verilmiş ve ilk uygulamaları araştırmacılar tarafından izlenmiştir. Daha sonrasında bu yardımcı grup ile birlikte araştırmacılar katılımcılarla birebir iletişime geçerek formların doldurulmasını sağlamıştır. Formların doldurulması katılımcının yaşı ve eğitim düzeyine göre değişmekle birlikte yaklaşık olarak 15-20 dakika sürmüştür. 2024 yılı temmuz ve ağustos aylarında devam eden uygulama sürecinde 705 tarım işçisine ulaşılmış ve ulaşılan bu örneklem sayısı araştırmacılar tarafından yeterli görülerek veri toplama işlemi sonlandırılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Nicel araştırma desenlerinden tarama araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada, verilerin analizinde SPSS 27 paket programından yararlanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre değişip değişmediğinin analiz edildiği bu çalışmada öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Çalışmada değişkenlerin normalliği istatistiksel ve grafiksel yöntemlerden yararlanılarak değerlendirilmiştir (Tabachnick & Fidell, 2013: 79). Bu bağlamda çalışmada öncelikle verilerin çarpıklık ve basıklık

katsayıları incelenmiş ve sonrasında Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk testleri değerlendirilmiştir (Can, 2023; Tabachnick & Fidell, 2013). Normalliğin iki bileşeni basıklık ve çarpıklıktır ve bir dağılım normal olduğunda çarpıklık ve basıklık değerleri sıfır olur (Mertler vd., 2022: 37; Tabachnick & Fidell, 2013: 79). Analizlerde ölçeğin tamamı ve alt bileşenlerine ilişkin olarak çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında, bu değerlerin 1'in üzerinde olduğu görülmüştür. Dağılımın normal kabul edilmesinde izlenen bir diğer yol da çarpıklık ve basıklık katsayılarının sırasıyla çarpıklık ve basıklığın standart hatasına bölündüğünde - 1.96 ile +1.96 arasında değer almasıyla değerlendirilmesidir (Can, 2023: 86-87). Analizlerdeki değerler dikkate alındığında verilere ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin standart hataya bölünmesi ile söz konusu kabul edilen değer aralığına (-1.96 ile +1,96 arasında) ulaşamamıştır. Dağılımın normalliğine ilişkin bilgi veren Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk testlerinde p değerinin 0,05'ten büyük olması normalliğin sağlandığı anlamına gelmektedir (Can, 2023: 90-91). Analizlerde değerler incelendiğinde, ölçeğin tamamı ve alt bileşenlerine ilişkin olarak Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk testlerinde elde edilen p değerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmüştür. Normalliğin test edilmesinde ayrıca, aşırı değerler (extreme values), frekans dağılım grafiği (histogram), normal P- P grafiği (Normal P-P Plot of), eğilimsiz P-P grafiği (Detrended Normal P-P Plot of) ile kutu çizgi grafikleri de incelenmiştir (Can, 2023: 89-92; Tabachnick & Fidell, 2013: 82). Normalliğin istatistiksel ve grafiksel yöntemlerle değerlendirilmesi sonucunda verilerin normal bir dağılım göstermediği görülmüş ve bu nedenle verilerin analizlerinde non-parametrik istatistiksel teknikler olan Mann-Whitney U-testi ile Kruskal-Wallis H-testi yapılması uygun görülmüştür.

Çalışmada bağımsız değişken olan uyruk değişkeni, iki bağımsız grup arasında anlamlı bir fark olup olmadığını gösteren Mann-Whitney U-testi (Mann ve Whitney,1947) ile değerlendirilmiştir. Günlük iletişim dili, tarım işçisi olarak çalışma süresi ile mevsimlik tarım işçilerinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin sorun yaşama durumu değişkenlerindeki gruplar ise Kruskal-Wallis H-testi (Kruskal ve Wallis, 1952) ile değerlendirilmiştir. Burada grupların birbirleri arasındaki farkı belirlemek için de yine Mann-Whitney U-testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır (Can, 2023; Corder & Freman, 2014; Field, 2009). Bu bağlamda günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi, tarım işlerinin kendilerinin ve/veya yakın çevresinde sorun yaşama durumu değişkenlerinde yer alan grupların kendi içerisinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını belirlemek için tüm gruplar içerisindeki ikili karşılaştırmalar için Mann-Whitney U-testi uygulanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, bağımlı değişken tutumun bağımsız değişkenler uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçilerinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre değişip değişmediğini belirlemek için gerçekleştirilen analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeğinin tamamı ve alt bileşenleri güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliğine yönelik olarak ayrı ayrı gerçekleştirilen bu analizler sonucu elde edilen bulgular ve bunların yorumları aşağıda beş başlık altında sunulmuştur.

3.1. Güvensizlik Bileşenine İlişkin Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının güvensizlik bileşenine ait tutum düzeylerinin “uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna” göre istatistiksel olarak fark olup olmadığına ilişkin analiz sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur. Analizler sonucunda, mevsimlik tarım işçilerinin güvensizlik bileşenine ait tutum düzeylerinde uyruk, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ile mevsimlik tarım işçilerinin kendisinin ve yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği gözlenirken; günlük iletişim diline ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Güvensizlik bileşenine ilişkin betimsel istatistikler ve test sonuçları

Değişken	Alt gruplar	n	So	U/ χ^2	p	Farklılık
Uyruğu	T.C. Vatandaşı	642	345,90	15663,000	,003	Var
	Göçmen	63	425,38			
Günlük iletişim dili	Türkçe	117	334,99	3,827	,281	Yok
	Kürtçe	261	366,00			
	Arapça	313	346,02			
	Diğer (Zazaca olacak belirtildi)	14	417,18			
Ne kadar süredir mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?	(1) Mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım	47	213,20	59,431	,001	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 2-6, 3-6, 4-6, 5-6.
	(2) 1-5 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	271	338,86			
	(3) 6-10 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	186	361,26			
	(4) 11-15 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	69	346,22			
	(5) 16-20 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	53	332,98			
	(6) 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum	63	494,20			
	(7) Sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapıyorum	16	446,69			
İşveren toprak sahipleri ile bireysel olarak herhangi bir sorun yaşadınız mı?	(1) İşveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım.	635	368,54	49,916	,001	1-2, 1-3, 2-3
	(2) İşveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu.	48	267,94			
	(3) Toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu.	22	90,11			
Yakın çevrenizden işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşayan oldu mu?	(1) Yakın çevremde işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşanmadı.	566	361,94	33,098	,001	1-3, 2-3
	(2) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle sorun yaşandı ancak bu küçük bir sorundu.	117	355,37			
	(3) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle bir sorun yaşandı ve bu büyük bir sorundu.	22	110,45			

*So: Sıra ortalaması, U = Mann-Whitney U-testi, X^2 = Kruskal-Wallis H-testi

Güvensizlik bileşeninde uyruk değişkenine ilişkin olarak 642 T.C. vatandaşı ve 63 göçmen mevsimlik tarım işçisinden oluşan 705 kişilik grupta, T.C. vatandaşlarıyla göçmenlerin işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U-testinin sonucuna göre, T.C. vatandaşlarının tutumu ile göçmenlerin tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($U = 15663,000$, $p < 0,05$). Uyruk değişkeninde sıra ortalamaları incelendiğinde ise göçmen mevsimlik tarım işçilerinin sıra ortalamasının (425,38) T.C. vatandaşlarından (345,90) daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu elde edilen bu değer istatistiksel olarak da anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir ($p = ,003$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi sonucunda elde edilen bu sonuçlara bağlı olarak, güvensizlik bileşeninde uyruğun araştırmaya konu olan tutum üzerinde göçmenlerin lehine anlamlı bir etkisi olduğu söylenebilir.

Günlük iletişim dili değişkeninde dört farklı grubun işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testine göre, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı gözlenmiştir ($X^2_{(3)} = 3,827$, $p > 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, diğer olarak belirlenen grubun ($n = 14$) sıra ortalamasının (417,18) en yüksek olduğu görülürken, günlük iletişimde Türkçe kullandıklarını belirten grubun ($n = 117$) sıra ortalamasının (334,99) en düşük olduğu görülmektedir (Tablo 1). Bu sonuçlara göre, güvensizlik bileşeninde günlük iletişim dilinin bu grupta araştırmaya konu olan tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresinin işçilerin tutumlarında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını görmek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(6)} = 59,431$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın çalışma süresi grupları arasında da olduğu saptanmıştır (Tablo 1). Çalışma süresine göre sıra ortalamaları incelendiğinde ise, mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım diye ifade eden gruba ($n = 47$) ait sıra ortalaması (213,20) en düşük iken, 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum diye ifade eden grubun ($n = 63$) sıra ortalamasının (494,20) en yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 1). Elde edilen bu sonuçlara göre, güvensizlik bileşeninde çalışma süresinin araştırmaya konu olan tutum üzerinde tarım işçiliğinde daha uzun süredir çalışanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilebilir.

Güvensizlik bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunda, üç farklı grubun işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında fark olup olmadığını görmek için yapılan Kruskal-Wallis H-testine göre, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(2)} = 49,916$, $p < 0,05$). Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumu değişkeninde Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda ise bu farkın gruplar arasında da olduğu görülmüştür (Tablo 1). Söz konusu değişkende sıra ortalamaları incelendiğinde ise, işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadığını belirten gruba ($n = 635$) ait sıra ortalamasının (368,54) en yüksek olduğu görülürken; toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu diye ifade eden gruba ($n = 22$) ait sıra ortalamasının (90,11) en düşük olduğu görülmektedir (Tablo 1). Yapılan test sonuçlarına göre, güvensizlik bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama

durumunun araştırmaya konu olan tutum üzerinde işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım diye ifade edenlerin lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevresinde işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunda, üç farklı grubun işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında fark olup olmadığını görmek için yapılan Kruskal-Wallis H-testine göre, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(2)} = 33,098$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda ise bu farkın yakın çevresinde işveren toprak sahipleriyle sorun yaşanıp bunun büyük olduğunu ifade eden grup ($n = 22$) ile yakın çevresinde sorun yaşanmadığını belirten grup ($n = 566$, $p = ,001$, $p < 0,05$) ve yakın çevresinde sorun yaşanıp bunun küçük düzeyde olduğunu belirten grup ($n = 117$, $p = ,001$, $p < 0,05$) arasında olduğu saptanmıştır (Tablo 1). Sıra ortalamaları incelendiğinde, yakın çevresinde işveren toprak sahibiyle herhangi bir sorun yaşanmadığını belirten grubun ($n = 566$) sıra ortalaması (361,94) en yüksek iken, yakın çevresinde sorun yaşandığını ve bunun büyük bir sorun olduğunu belirten grubun ($n = 22$) sıra ortalamasının (110,45) en düşük olduğu görülmektedir (Tablo 1). Analizlerden elde edilen bu sonuçlara göre, güvensizlik bileşeninde tarım işçisinin yakın çevresinde sorun yaşama durumunun işveren toprak sahiplerine yönelik tutumları üzerinde yakın çevresinde herhangi bir sorun yaşanmayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

3.2. Çatışma Bileşenine İlişkin Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının çatışma bileşenine ait tutum düzeylerinin “uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna” göre istatistiksel olarak fark olup olmadığına ilişkin analiz sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur. Analizler sonucunda, mevsimlik tarım işçilerinin çatışma bileşenine ait tutum düzeylerinde günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ile mevsimlik tarım işçilerinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği gözlenirken; uyruk değişkenine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Çatışma bileşenine ilişkin betimsel istatistikler ve test sonuçları

Değişken	Alt gruplar	n	So.	U/ X^2	p	Farklılık
Uyruğu	T.C. Vatandaşı	642	350,67	18727,500	,331	Yok
	Göçmen	63	376,74			
Günlük iletişim dili	(1) Türkçe	117	347,56	33,537	,001	1-2 2-3
	(2) Kürtçe	261	405,19			
	(3) Arapça	313	308,69			
	(4) Diğer (Zazaca olacak belirtildi)	14	416,25			
Ne kadar süredir mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?	(1) Mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım	47	226,91	56,182	,001	1-2, 1-3, 1-2,1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 2-3, 2-6,2-7, 3-6, 3-7, 4-6, 4-7, 5-6
	(2) 1-5 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	271	325,32			
	(3) 6-10 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	186	364,08			
	(4) 11-15 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	69	362,14			
	(5) 16-20 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	53	362,23			
	(6) 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum	63	485,61			
	(7) Sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapıyorum	16	471,31			
İşveren toprak sahipleri ile bireysel olarak herhangi bir sorun yaşadınız mı?	(1) İşveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım.	635	365,85	32,570	,001	1-2, 1-3, 2-3
	(2) İşveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu.	48	279,84			
	(3) Toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu.	22	141,61			
Yakın çevrenizden işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşayan oldu mu?	(1) Yakın çevremde işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşanmadı.	566	354,61	21,189	,001	1-3 2-3
	(2) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle sorun yaşandı ancak bu küçük bir sorundu.	117	380,71			
	(3) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle bir sorun yaşandı ve bu büyük bir sorundu.	22	164,27			

*So: Sıra ortalaması, U = Mann-Whitney U-testi, X^2 = Kruskal-Wallis H-testi

Çatışma bileşeninde uyruk değişkenine ilişkin olarak 642 T.C. vatandaşı ve 63 göçmen mevsimlik tarım işçisinden oluşan 705 kişilik grupta, T.C. vatandaşlarıyla göçmenlerin işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U-testinin sonucuna göre, T.C. vatandaşlarının tutumu ile göçmenlerin tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($U = 18727,500$, $p > 0,05$). Uyruk değişkeninde sıra ortalamaları incelendiğinde ise, göçmen mevsimlik tarım işçilerinin sıra ortalamasının (376,74) T.C. vatandaşlarından (350,67) daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu ve elde edilen bu değer istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir ($p = 0,331$, $p > 0,05$). Analizlerden elde

edilen bu sonuçlara bağlı olarak, çatışma bileşeninde uyruğun araştırmaya konu olan tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı söylenebilir.

Günlük iletişim diline göre, dört farklı grubun işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($X^2_{(3)} = 33,537$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonunda bu farkın Türkçe-Kürtçe ($p = 0,026$, $p < 0,05$) ile Kürtçe-Arapça ($p = 0,001$, $p < 0,05$) grupları arasında olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları incelendiğinde ise, günlük iletişimde Arapça olarak belirtilen grubun ($n = 313$) sıra ortalamasının (308,69) en düşük olduğu gözlenirken, diğer olarak belirten grubun ($n = 14$) sıra ortalamasının (416,25) en yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 2). Analizlerden elde edilen bu sonuçlara göre, çatışma bileşeninde söz konusu grupta günlük iletişim dilinin mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresinin işçilerin tutumlarında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu gözlenmiştir ($X^2_{(6)} = 56,182$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın gruplar arasında da olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Çalışma süresine göre sıra ortalamaları incelendiğinde ise, mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım diye ifade eden gruba ($n = 47$) ait sıra ortalaması (226,91) en düşük iken, 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum diye ifade eden grubun ($n = 63$) sıra ortalamasının (485,61) en yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bu bulgular, çatışma bileşeninde çalışma süresinin araştırmaya konu olan tutum üzerinde tarım işçiliğinde daha uzun süredir çalışanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunun işverene yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların tutumları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($X^2_{(2)} = 32,570$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda ise bu farkın, tüm gruplar arasında olduğu gözlenmiştir (Tablo 2). Analizlerde, işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım ($n = 635$) diye ifade eden grubun işveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu ($n = 48$, $p = ,005$, $p < 0,05$) diye ifade eden ile toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu ($n = 22$, $p = ,001$, $p < 0,05$) diye ifade eden gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterdiği saptanmıştır (Tablo 2). Analizlerde fark belirlenen diğer gruplar ise, işveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu ($n = 48$) ile toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu ($n = 22$, $p = ,033$, $p < 0,05$) diye belirten gruplar arasında olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları incelendiğinde ise, işveren ile sorun yaşamayan tarım işçilerine ait ($n = 635$) sıra ortalamasının (365, 85) en yüksek olduğu görülürken, işveren toprak sahibi ile büyük sorun yaşayan ($n = 22$) gruba ait sıra ortalamasının (141, 61) en düşük olduğu görülmektedir (Tablo 2). Elde edilen bu sonuçlara göre, çatışma bileşeninde tarım işçilerinin sorun yaşama durumlarının işverene yönelik tutumları üzerinde işveren toprak sahibi ile sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevrelerinde işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunun işçilerin işverene yönelik tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(2)} = 21,189$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın gruplar arasında olduğu da saptanmıştır (Tablo 2). Söz konusu bu farklar, tarım işçisinin yakın çevresinde büyük bir sorun yaşayan grup ($n = 22$) ile yakın çevresinde küçük bir sorun yaşanan ($n = 117$, $p = ,001$, $p < 0,05$) ve yakın çevresinde sorun yaşanmayan ($n = 566$, $p = ,001$, $p < 0,05$) tarım işçileri arasında olduğu görülmüştür (Tablo 2). Analizlerden elde edilen bu bulgular ışığında, çatışma bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevrelerinde sorun yaşama durumunun işveren toprak sahiplerine yönelik tutumunda yakın çevresinde sorun yaşanmayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

3.3. Sosyal İletişim Bileşenine İlişkin Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının sosyal iletişim bileşenine ait tutum düzeylerinin “uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna” göre istatistiksel olarak fark olup olmadığına ilişkin analiz sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur. Analizler sonucunda, mevsimlik tarım işçilerinin güvensizlik bileşenine ait tutum düzeylerinde günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ile mevsimlik tarım işçilerinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği gözlenirken; uyruk değişkenine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Sosyal iletişim bileşenine ilişkin betimsel istatistikler ve test sonuçları

Değişken	Alt gruplar	n	So	U/ X^2	p	Farklılık
Uyruğu	T.C. Vatandaşı	642	348,64	17423,500	,065	Yok
	Göçmen	63	397,44			
Günlük iletişim dili	(1) Türkçe	117	320,47	17,036	,001	1-2,
	(2) Kürtçe	261	386,04			1-4,
	(3) Arapça	313	333,01			2-3,
	(4) Diğer (Zazaca olacak belirtildi)	14	455,86			3-4.
Ne kadar süredir mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?	(1) Mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım	47	197,69	53,376	,001	1-2, 1-3,
	(2) 1-5 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	271	337,47			1-2, 1-4,
	(3) 6-10 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	186	352,26			1-5, 1-6,
	(4) 11-15 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	69	390,04			1-7, 2-4,
	(5) 16-20 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	53	376,92			2-6, 3-6,
	(6) 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum	63	463,02			4-6, 5-6
	(7) Sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapıyorum	16	408,81			
İşveren toprak sahipleri ile bireysel olarak herhangi bir sorun yaşadınız mı?	(1) İşveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım.	635	371,92	57,780	,001	1-2,
	(2) İşveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu.	48	193,43			1-3
	(3) Toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu.	22	154,93			
Yakın çevrenizden işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşayan oldu mu?	(1) Yakın çevremde işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşanmadı.	566	363,70	21,370	,001	1-3
	(2) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle sorun yaşandı ancak bu küçük bir sorundu.	117	336,12			2-3
	(3) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle bir sorun yaşandı ve bu büyük bir sorundu.	22	167,48			

*So: Sıra ortalaması, U = Mann-Whitney U-testi, X^2 = Kruskal-Wallis H-testi

Sosyal iletişim bileşeninde uyruk değişkenine göre tarım işçilerinin tutumlarında fark bulunup bulunmadığına belirlemek için yapılan Mann-Whitney U-testine göre, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı gözlenmiştir ($U = 17423,500$, $p > 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde ise, göçmen tarım işçilerine ($n = 63$) ait sıra ortalamasının ($397,44$) T.C. vatandaşlarının ($n = 642$) ortalamalarından ($348,64$) daha yüksek olduğu, ancak bunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p = ,065$, $p > 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile elde edilen bu sonuçlara göre, sosyal iletişim bileşeninde uyruk değişkeninin bu grupta söz konusu tutum üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir.

Günlük iletişim diline göre, sosyal iletişim bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu saptanmıştır ($X^2_{(3)} = 17,036$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda ise, gruplar arasında da anlamlı bir farkın olduğu gözlenmiştir (Tablo 3). Günlük iletişim diline ilişkin sıra ortalamalarına bakıldığında, diğer olarak belirlenen grup ($n = 14$) en yüksek sıra ortalamasına (455,86) sahipken, günlük iletişimde Türkçe kullandığını belirten grubun ($n = 117$) en düşük sıra ortalamasına (320,47) sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3). Analizlerden elde edilen bu bulgulara dayanarak sosyal iletişim bileşeninde uygulama grubunda yer alan tarım işçilerinin işverene yönelik tutumlarında dilin anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin tarım işçiliğinde çalışma sürelerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunup bulunmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların işverene yönelik tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($X^2_{(6)} = 53,376$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, gruplar arasında da olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Çalışma sürelerine ait sıra ortalamaları incelendiğinde, mevsimlik tarım işçiliğinde ilk yılı olduğunu ifade edenlerin ($n = 47$) sıra ortalamasının (197,69) en düşük olduğu gözlenirken, 21 ve daha uzun süredir tarım işçisi olarak çalışanların ($n = 63$) sıra ortalamalarının (463,02) en yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu sonuçlar ışığında, sosyal iletişim bileşeninde çalışma süresi değişkeninin tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında tarım işçiliğini daha uzun süredir yapanların lehine istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilebilir.

Sosyal iletişim bileşeninde tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunun işverene yönelik tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların tutumları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($X^2_{(2)} = 57,780$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım diye ifade eden grup ($n = 635$) ile işveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu diye ifade eden grup ($n = 48$, $p = ,001$, $p < 0,05$) ve toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu diye ifade eden grup ($n = 22$, $p = ,001$, $p < 0,05$) arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Sorun yaşama durumu değişkenine ilişkin sıra ortalamaları incelendiğinde, işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım ($n = 635$) diye belirten grubun en yüksek sıra ortalamasına (371, 92) sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3). Analizler sonucunda elde edilen bu sonuçlara göre, sosyal iletişim bileşeninde tarım işçilerinin sorun yaşama durumunun işçilerin işveren toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Sosyal iletişim bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevresinin sorun yaşama durumunun onların toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis H-testine göre, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturduğu belirlenmiştir ($X^2_{(2)} = 21,370$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, yakın çevresinde sorun yaşandığını ve bunun büyük bir sorun olduğunu belirten grup ($n = 22$) ile yakın

çevresinde sorun yaşanmadığını belirten grup ($n = 566$, $p = ,001$, $p < 0,05$) ve yakın çevresinde yaşanan sorunun küçük olduğunu belirten grup ($n = 117$, $p = ,001$, $p < 0,05$) ile aralarında anlamlı bir fark bulunduğu görülmüştür (Tablo 3). Bu bulgular ışığında, sosyal iletişim bileşenine ilişkin olarak tarım işçilerinin yakın çevrelerinde sorun yaşama durumlarının onların işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında yakın çevresinde sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilebilir.

3.4. İşbirliği Bileşenine İlişkin Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının işbirliği bileşenine ait tutum düzeylerinin “uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna” göre istatistiksel olarak fark olup olmadığına ilişkin analiz sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur. Analizler sonucunda, tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında söz konusu tüm değişkenlere ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. İşbirliği bileşenine ilişkin betimsel istatistikler ve test sonuçları

Değişken	Alt gruplar	n	So	U/ X^2	p	Farklılık
Uyruğu	T.C. Vatandaşı	642	347,15	16464,500	,012	Var
	Göçmen	63	412,66			
Günlük iletişim dili	(1) Türkçe	117	343,55	22,874	,001	1-4,
	(2) Kürtçe	261	386,96			2-3,
	(3) Arapça	313	321,86			2-4,
	(4) Diğer (Zazaca olacak belirtildi)	14	495,07			3-4
Ne kadar süredir mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?	(1) Mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım	47	254,45	58,687	,001	1-2, 1-3,
	(2) 1-5 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	271	323,91			1-2, 1-4,
	(3) 6-10 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	186	367,91			1-5, 1-6,
	(4) 11-15 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	69	331,47			1-7, 2-3,
	(5) 16-20 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	53	361,38			2-6, 2-7,
	(6) 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum	63	474,82			3-6, 3-7,
	(7) Sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapıyorum	16	547,41			4-6, 4-7,
İşveren toprak sahipleri ile bireysel olarak herhangi bir sorun yaşadınız mı?	(1) İşveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım.	635	365,97	33,236	,001	1-2,
	(2) İşveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu.	48	274,06			1-3,
	(3) Toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu.	22	150,95			2-3
	(1) Yakın çevremde işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşanmadı.	566	361,45			

Yakın çevrenizden işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşayan oldu mu?	(2) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle sorun yaşandı ancak bu küçük bir sorundu.	117	348,14	21,664	,001	1-3, 2-3
	(3) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle bir sorun yaşandı ve bu büyük bir sorundu.	22	161,50			

*So: Sıra ortalaması, U = Mann-Whitney U-testi, X^2 = Kruskal-Wallis H-testi

İşbirliği bileşeninde uyruk değişkenine göre, T.C. vatandaşları ile göçmenler arasında işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Mann-Whitney U-testinin sonucunda, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($U = 16464,500$, $p < 0,05$). Uyruk değişkeninde sıra ortalama puanları incelendiğinde, T.C vatandaşlarına ($n = 642$) ait sıra ortalamasının ($347,15$) göçmen vatandaşların ($n = 63$) sıra ortalamasından ($412,66$) daha düşük olduğu ve bunun istatistiksel olarak da anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür ($p = ,012$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi sonucunda elde edilen bu sonuçlar, güvensizlik bileşeninde olduğu gibi işbirliği bileşeninde de uyruğun araştırmaya konu olan tutum üzerinde göçmenlerin lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Günlük iletişim dilinin mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Whitney H-testinde, grupların tutumları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($X^2_{(3)} = 22,874$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın çeşitli dil grupları arasında da olduğu saptanmıştır (Tablo 4). İletişim dili değişkenine ilişkin sıra ortalamalarına bakıldığında ise, diğer olarak belirlenen grubun ($n = 14$) sıra ortalaması ($495,07$) en yüksek iken günlük iletişimde Arapça kullanan grubun ($n = 313$) sıra ortalamasının ($321, 86$) en küçük olduğu gözlenmektedir (Tablo 4). Analizlerden elde edilen bu bulgulara dayanarak, çatışma ve sosyal iletişim bileşenlerinde olduğu gibi işbirliği bileşeninde de günlük iletişim dilinin bu grupta araştırmaya konu olan tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilebilir.

İşbirliği bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin tarım işçiliğinde çalışma sürelerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($X^2_{(6)} = 58,687$, $p < 0,05$). Çalışma süreleri değişkeninde Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda ise bu farkın, gruplar arasında da olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Grupların sıra ortalamalarına bakıldığında mevsimlik tarım işçiliğinde ilk yılı olduğunu belirten grubun ($n = 47$) sıra ortalamasının ($254,45$) en düşük olduğu görülürken, sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapmadığını belirten grubun ($n = 16$) sıra ortalamasının ($547,41$) en yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 4). Bu bulgular ışığında, diğer bileşenlerde olduğu gibi işbirliği bileşeninde de tarım işçilerinin çalışma sürelerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

İşbirliği bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumlarının işverene yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunup bulunmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testine göre, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu saptanmıştır ($X^2_{(2)} = 33,236$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, gruplar arasında da olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Tarım işçilerinin sorun yaşama durumu değişkenine ilişkin sıra

ortalamaları incelendiğinde, işveren ile herhangi bir sorun yaşamadığını belirten grubun (n = 635) sıra ortalaması (365,97) en yüksek iken, işveren toprak sahibi ile büyük sorun yaşadığını belirten grubun (n = 22) sıra ortalamasının (150,95) en düşük olduğu görülmüştür (Tablo 4). Bu sonuçlara göre, işbirliği bileşeninde tarım işçilerinin sorun yaşama durumunun işveren toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisi olduğu söylenebilir.

Tarım işçilerinin yakın çevresinde işveren toprak sahibi ile sorun yaşama durumunun işçilerin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($X^2_{(2)} = 21,664$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, yakın çevresinde toprak sahibi ile büyük sorun yaşandığını belirten grup (n = 22) ile yakın çevresinde yaşanan sorunun küçük olduğunu belirten (n = 117, $p = 0,001$, $p < 0,05$) ve yakın çevresinde herhangi bir sorun yaşanmadığını belirten grup (n = 566) arasında olduğu belirlenmiştir ($p = 0,001$, $p < 0,05$). Grupların sıra ortalamaları incelendiğinde, yakın çevresinden herhangi birinin sorun yaşamadığını belirten grubun sıra ortalaması (361,45) en yüksek iken, yakın çevresindekilerin büyük bir sorun yaşadığını belirten grubun sıra ortalamasının (161,50) en düşük olduğu görülmektedir (Tablo 4). Bu bulgulardan yola çıkılarak, işbirliği bileşeninde mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevrelerinde sorun yaşama durumunun işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında yakın çevresinde sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu ifade edilebilir.

3.5. Ölçeğin Tamamına İlişkin Bulgular

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarının ölçeğin tamamına ait tutum düzeylerinin “uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna” göre istatistiksel olarak fark olup olmadığına ilişkin analiz sonuçları Tablo 5’te sunulmuştur. Analizler sonucunda, tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında söz konusu tüm değişkenlere ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 5)

Tablo 5. Ölçeğin tamamına ilişkin betimsel istatistikler ve test sonuçları

Değişken	Alt gruplar	n	So	U/ X^2	p	Farklılık
Uyruğu	T.C. Vatandaşı	642	347,10	16435,000	,014	Var
	Göçmen	63	413,13			
Günlük iletişim dili	(1) Türkçe	117	342,79	22,724	,001	2-3, 3-4
	(2) Kürtçe	261	394,18			
	(3) Arapça	313	318,45			
	(4) Diğer (Zazaca olacak belirtildi)	14	442,96			
Ne kadar süredir mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?	(1) Mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılım	47	194,99	82,972	,001	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 2-3, 2-6, 2-7, 3-6, 3-7, 4-6, 4-7, 5-6
	(2) 1-5 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	271	323,51			
	(3) 6-10 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	186	364,17			
	(4) 11-15 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	69	358,28			
	(5) 16-20 yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum	53	360,82			
	(6) 21 ve daha fazla süredir tarım işçisi olarak çalışıyorum	63	515,41			
	(7) Sürekli mevsimlik tarım işçiliği yapıyorum	16	498,59			
İşveren toprak sahipleri ile bireysel olarak herhangi bir sorun yaşadınız mı?	(1) İşveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşamadım.	635	369,79	53,304	,001	1-2, 1-3, 2-3
	(2) İşveren ile sorun yaşadım ancak küçük bir sorundu.	48	252,18			
	(3) Toprak sahipleriyle bir sorun yaşadım ve bu büyük bir sorundu.	22	88,25			
Yakın çevrenizden işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşayan oldu mu?	(1) Yakın çevremde işveren toprak sahipleri ile herhangi bir sorun yaşanmadı.	566	358,69	32,186	,001	1-3, 2-3
	(2) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle sorun yaşandı ancak bu küçük bir sorundu.	117	370,78			
	(3) Yakın çevremde işveren toprak sahipleriyle bir sorun yaşandı ve bu büyük bir sorundu.	22	111,93			

*So: Sıra ortalaması, U = Mann-Whitney U-testi, X^2 = Kruskal-Wallis H-testi

Ölçeğin tamamında uyruk değişkenine ilişkin olarak T.C. vatandaşları (n = 642) ile göçmen gruplarının (n = 63) tutumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U-testinin sonucuna göre, T.C. vatandaşlarının tutumu ile göçmen grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir (U = 16435,000, p = 0,05). Uyruk değişkeninde sıra ortalamalarına bakıldığında, göçmen gruplara ait sıra ortalamasının (413,13) T. C. vatandaşlarının sıra ortalamasından (347,10) daha yüksek olduğu ve bunun istatistiksel olarak da anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür (p = ,014, p < 0,05). Elde edilen bu sonuçlara göre, güvensizlik ve işbirliği

bileşenlerinde olduğu gibi ölçeğin tamamında da uyruğun araştırmaya konu tutum üzerinde göçmen gruplar lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Günlük iletişim dilinin mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek için yapılan Kruskal-Whallis H-testi sonucunda, grupların tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(3)} = 22,724$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, dil grupları arasında da olduğu saptanmıştır (Tablo 5). Bu farklar Kürtçe - Arapça ($p = 0,01$, $p < 0,05$) ile Arapça - Diğer ($p = 0,019$, $p < 0,05$) grupları arasında görülmüştür. Dil değişkeninde sıra ortalamaları incelendiğinde diğer grubuna ($n = 14$) ait sıra ortalamasının (442,96) en yüksek olduğu görülürken, günlük iletişimde Arapça kullandıklarını belirten grubun ($n = 313$) sıra ortalamasının (318,45) en düşük olduğu görülmüştür (Tablo 5). Bu bulgular ışığında çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği bileşenlerinde olduğu gibi ölçeğin tamamında da günlük iletişim dilinin işçilerin toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin tarım işçisi olarak çalışma sürelerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($X^2_{(6)} = 82,972$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, gruplar arasında da olduğu görülmüştür (Tablo 5). Çalışma süresi değişkeninde sıra ortalamaları incelendiğinde, mevsimlik tarım işçisi olarak ilk yılları olduğunu belirten grubun ($n = 47$) sıra ortalaması (194,99) en düşük iken, 21 ve daha uzun süredir tarım işçisi olarak çalışan grubun ($n = 63$) sıra ortalamasının (515,41) en yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 5). Analiz sonuçlarına göre, ölçeğin tüm bileşenlerinde olduğu gibi ölçeğin tamamında da çalışma süresinin tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarında çalışma süresi uzun olanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu ifade edilebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumunun işçilerin toprak sahibine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($X^2_{(2)} = 53,304$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, tüm gruplar arasında da olduğu belirlenmiştir (Tablo 5). Sıra ortalamaları incelendiğinde, herhangi bir sorun yaşamadığını belirten grubun ($n = 635$) sıra ortalamasının (369,79) en yüksek olduğu görülürken, işveren toprak sahibiyle sorun yaşadığını ve bunun büyük bir sorun olduğunu belirten grubun ($n = 22$) sıra ortalamasının (88,25) en düşük olduğu görülmektedir (Tablo 5). Bu sonuçlara dayanarak, ölçeğin tüm bileşenlerinde olduğu gibi tamamında da tarım işçisinin sorun yaşama durumunun toprak sahibine yönelik tutumu üzerinde sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevrelerinde sorun yaşanma durumunun işçilerin işveren toprak sahibine yönelik tutumu üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak için yapılan Kruskal-Wallis H-testinde, grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($X^2_{(2)} = 32,186$, $p < 0,05$). Mann-Whitney U-testi ile yapılan çoklu

karşılaştırmalar sonucunda bu farkın, yakın çevresinde toprak sahibi ile büyük sorun yaşandığını belirten grup (n = 22) ile yakın çevresinde yaşanan sorunun küçük oluşunu belirten (n = 117, p = ,001, p < 0,05) ve yakın çevresinde herhangi bir sorun yaşanmadığını belirten grup (n = 566, p = ,001, p < 0,05) arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 5). Bu bulgulardan yola çıkılarak, ölçeğin tüm bileşenlerinde olduğu gibi tamamında da mevsimlik tarım işçilerinin yakın çevrelerinde sorun yaşama durumunun işveren toprak sahibine yönelik tutumlarında anlamlı bir etkisinin olduğu ifade edilebilir.

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği, dış göçlerle gelen göçmen grupların da eklenmesiyle farklı dil, etnik ve sosyo-kültürel kimliğe sahip gruplardan oluşan bir sosyal yapıya sahiptir. Mevsimlik tarım işçiliğindeki bu sosyo-kültürel çeşitlilik, grupların göç alanlarındaki sosyal ilişkileri başta olmak üzere sosyal çevreye uyumu ve adaptasyonu gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Karşılaşılan bu sorunların çözülmesinde, sosyal davranışların anlaşılması ve öngörülmesi bakımından önemli veri sağlayan tutum ve bu psikolojik eğilimin ardındaki faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılacak olan araştırmalar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, mevsimlik tarım işçilerine ilişkin çeşitli değişkenlerin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin sosyal yapısı dikkate alınarak belirlenen bu etmenler uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresiyle mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinde sorun yaşama durumu olarak saptanmış ve bunların tarım işçilerinin tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığı test edilerek incelenmiştir. Bursa İli Yenişehir İlçesine mevsimlik göçle gelen tarım işçileriyle yürütülen çalışmada, yarı yapılandırılmış anket formu ile araştırmacılar tarafından geliştirilen tutum ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ölçeğin tamamına ilişkin olarak uyruk, günlük iletişim dili, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresi ve mevsimlik tarım işçisinin kendisinin ve/veya yakın çevresinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Çalışmada, Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-kültürel özellikleriyle uygulama alanındaki tarım işçilerinin sosyal yapısından hareketle ilk olarak tutum üzerinde etkili olabileceği düşünülen uyruk değişkeni ele alınmıştır. Kalıcı veya geçici süreliğine olsun, göç alanlarında karşılaşılan sosyal sorunların ardındaki en önemli tetikleyicilerden biri hem göç eden göçmen hem de göç alan yerli halk için “karşı” tarafı “yabancı” olarak konumlandırması ve dolayısıyla “öteki”nin bilinmezliğiyle oluşan algı ve tutumlardır. Bu farklı grupların birbirlerine yönelik algı ve tutumlarının oluşumunda siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etmenler yanında ideolojisi, yaşam deneyimleri, sosyal iletişim araçları ve medya gibi birçok etmen rol oynamaktadır (Ankaralı vd., 2017; Baş, 2023; Eşigül vd. 2017; İçduygu, 2015; Orhan vd., 2024; Padır, 2019; Yiğit Özdüdoğru & Kan, 2020, 2021). Bu farklı grupların birbirlerine yönelik olumsuz eğilimleri en çok göçmen işçi grupları üzerinde belirgin hale gelmektedir. Göçmen işçilerin yasal statüleri ve çalışma koşullarında karşılaştıkları zorlukların yanı sıra göç alanlarında hem işgücü piyasasında hem de günlük yaşamlarında ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar (Dedeoğlu, 2018: 40). Özellikle yerel nüfus ile karşılaştırıldıklarında göçmen işçilerin etnik ayrımcılık, ırkçılık, kötü muamele ve kötü çalışma koşullarına daha fazla maruz kaldığı bilinmektedir (Dedeoğlu, 2018: 40).

Yapılan bu çalışmalardan hareketle araştırmada, yabancı göçmen tarım işçilerinin etnik, dil ve sosyo-kültürel kimlik özellikleri bakımından farklılıklarından dolayı göç alanlarında “ayrımcılığa” maruz kalma olasılığının yüksek olması, diğer yerli mevsimlik tarım işçilerine göre göç alanlarındaki yerli halkın ve işverenlerin sosyo-kültürel özelliklerini yeterince bilmiyor olması ve özellikle dil engelinin toprak sahibiyle sağlıklı bir iletişim ortamının oluşmasına engel oluşturacağı düşüncesiyle işverene yönelik tutumlarında olumsuz bir eğilim göstereceği öngörülmüştür. Ancak araştırmada, çatışma ve sosyal iletişim alt bileşenlerinde uyruğun tarım işçilerinin tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi görülmezken, güvensizlik ve işbirliği alt bileşenleri ile ölçeğin tamamına ilişkin yapılan analizlerde, uyruğun mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarında göçmen grupların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda analiz sonuçları, uyruk değişkeninin tutum üzerinde etkisini doğrularken, göçmenlerin işveren toprak sahibine yönelik olumsuz bir eğilim göstereceği yönündeki öngörüü doğrulamadığı görülmüştür. Analizlerden elde edilen bu sonuçlar, göçmenlerin işveren toprak sahibine yönelik olan eğilimlerinde etkili olabilecek olası farklı dinamikleri ön plana çıkardığı söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin geldikleri alanda geçici süreliğine olmaları, uzun süredir aynı bölgeye gelmeleri ve işveren toprak sahibini ve yerel halkın kültürünü az-çok tanımaları, işverenle karşılıklı işbirliği gereksinimi gibi nedenler göç alanlarındaki sosyal iletişimlerini diğer göç türlerine göre daha farklı bir biçim vermekte ve tüm bunlar farklı sonuçları getirmektedir. Türkiye’de yabancı göçmenleri tarım işçiliğine yönlendiren ve ilişki kurmalarını sağlayan çoğunluğu tanıdık ve akrabalık bağına dayalı güçlü bir sosyal ağları vardır (Dedeoğlu, 2018: 59; Kalkınma Atölyesi, 2016: 44). Kars’ta Azeri nüfusun varlığı akrabalık ve tanıdık ilişkisinde Azerileri bu bölgeye çekerken, Doğu Karadeniz bölgesinde Gürcü nüfusun varlığı Gürcü tarım işçilerini bölgeye çekmekte; son olarak Suriyeli göçmen grupları ise Urfa ve civarında yer alan akrabaları bağlantısıyla mevsimlik tarım işçiliği yapmaktadırlar (Dedeoğlu, 2018: 59-60). Tanıdık ve akraba ilişkisine dayalı bu sosyal ağlar, yabancı tarım işçilerini göç alanlarındaki sosyo-kültürel yapıyı daha tanıdık ve sosyal uyumu açısından kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Ancak göçmen grupların sosyal yapılarındaki farklı dinamikler, göç alanlarında yerel halk ve işveren toprak sahibiyle olan etkileşim ve iletişimlerini etkilemekte ve tüm bunlar da alanda yapılan farklı çalışmalardan elde edilen bulgulara da görüldüğü gibi grupların birbirlerine yönelik tutumlarında belirleyici etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de dış göçle gelen yabancı uyruklu tarım işçileri ve göç alanlarındaki yerel halkın algı ve tutumlarının belirlenmesine yönelik çalışmalarda bu sosyal grupların birbirlerini “farklı/yabancı görme”, “ötekileştirme” ve “etiketleme” sonucu gruplar arasında ortaya çıkan sosyal ayrışmalar ve psikolojik eğilimler belirlenmiştir (Kalkınma Atölyesi, 2016: 179-181). Söz konusu bu çalışmalarda Türkiye’de göç alanlarındaki yerel halkın ve yerli tarım işçilerinin yabancı uyruklu mevsimlik tarım işçilerine yönelik algı ve tutumlarında olumsuz bir eğilim gösterdiklerine dair bulgular bulunmaktadır (Çolakoğlu & Selek Öz, 2024; Dedeoğlu, 2018; Kalkınma Atölyesi, 2016; Öksüz & Özgür, 2021; 2023; Uyan Semerci vd., 2014). Öksüz ve Özgür’ün (2021; 2023) Gürcülerin farklı etnik, din ve sosyo-kültürel özelliklere sahip olmasına bağlı olarak medya ve yerel halkın söylemlerine yansıyan ifadeleri irdeleyen çalışmalarında, Gürcü tarım işçilerinin göç alanlarında ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair bulgular elde edilmiştir. Türkiye’de yapılan bu çalışmalarda yabancı uyruklu mevsimlik tarım işçilerine yönelik işveren ve yerli halkın algı ve tutumlarındaki olumsuz

eğilimler yanında yabancı göçmen işçilere olumlu bir yaklaşım sergilendiğine dair bulgular da bulunmaktadır (Çolakoğlu & Selek Öz, 2024: 94-99; Dedeoğlu, 2018: 50; Dedeoğlu, 2023: 719; Kalkınma Atölyesi, 2016: 146-148). Çolakoğlu & Selek Öz (2024: 99), otuz üç katılımcı ile yapmış oldukları çalışmada, katılımcıların dörtte birinin çalışma hayatında ayrımcılığa uğradığını ifade ederken, dörtte üçü ise olumsuz bir davranışla karşılaşmadıklarını ifade ettiklerini belirtir. Kalkınma Atölyesi'nin (2016) saha çalışmasında da bazı işveren ailelerin Güneydoğudan gelen işçilerle karşılaştırdığında Gürcü tarım işçilerini yabancı “öteki” olarak görülürken bazı aileler ise Gürcü işçileri on yıllardır bahçelerinde çalışan oldukları için artık akraba gibi olduklarına dair ifadeler kullandıklarını belirtir (Kalkınma Atölyesi, 2016: 180). Tarımsal işletmelerdeki işçi ve işveren arasındaki karşılıklı işbirliğinin gerekliliği bu iki sosyal grubun birbirlerine yönelik tutumlarını olumlu yönde gelişmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Bu durum Allport'un (1954) sosyal temasın ön yargıyı azaltıcı etkisinin oluşumundaki belli koşullardan olan “işbirliği” ile ilişkilendirilebilir. Bu gruplar arasındaki işbirliği gerekliliği grupların birbirlerine yönelik eğilimlerini olumlu yönde gelişimini sağlamış olabileceği sonucu çıkarılabilir. Söz konusu bu çalışmalar, araştırmanın bulgularını doğrudan desteklemese de gruplar arasında sosyal temasın varlığı ve özellikle işbirliği gereksinimin birbirlerine yönelik eğilimlerinde etkin bir unsur olduğunu gösterdiği belirtilebilir.

Çalışmada göçmen grupların işveren toprak sahibine yönelik tutumunda olumlu bir eğilim göstermesi bu çalışma için de Allport'un (1954) sosyal temasın bireylerin ya da grupların birbirlerine yönelik olumlu bir eğilimin oluşmasında etkin olan “işbirliği” etmeniyle ilişkilendirilebilir. Araştırmada elde edilen bulgularda, göçmen tarım işçilerinin işverene yönelik olumlu tutumlarının ardındaki olası dinamikler de şu şekilde değerlendirilebilir:

Uygulama alanına gelen Suriyeli göçmen gruplarının büyük bir çoğunluğu Şanlıurfa'da zorunlu olarak ikamet eden grubu oluşturmaktadır. Türkiye'de yer alan Suriyelilerin yasal statüsü Geçici Koruma Statüsü ile düzenlenmiş ve bu statüde Suriyelilerin eğitim, sağlık ve ikamet alanları gibi belli sosyal haklarını kullanmalarına yönelik düzenlemeler yer almaktadır (Dedeoğlu, 2018: 50). Geçici Koruma Statüsü yanında Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ise geçici koruma altındaki yabancıları, tarım ve hayvancılıktaki istihdam edilmeleri için çalışma izni alma zorunluluğundan muaf tutmaktadır (Dedeoğlu, 2018: 50). Ancak geçici statüdeki göçmen işçiler farklı şehirde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak için ikamet ettikleri illerden izin almak durumundadırlar. Uygulama alanındaki Suriyeli göçmen işçilerin söylemlerinden elde edilen bilgiye göre, geçici koruma kaydına göre yabancıya kalma hakkı sağlanan ilde başvuru yapılması istenilen bu iznin üç ayı geçmeyecek şekilde düzenlenmektedir. Dolayısıyla bölgeye gelen Suriyeli göçmen işçiler, tarım işçisi olarak izin ile belli süreliğine gelebilmekte ve süreleri bittiğinde zorunlu ikamet alanlarına dönmeleri gerekmektedir. Ayrıca eğitim, dil ve diğer sosyo-kültürel özellikleri dolayısıyla işgücü piyasasında oldukça sınırlı imkânlarla sahip olan Suriyeli göçmenler için tarım işçiliği, ekonomik olarak tek dayanak noktası haline gelebilmektedir. Göçmen tarım işçilerinin yasal statüleri ve özelliklerine ilişkin bu durumların, göçmenlerin ekonomik olarak tarım işçiliğinde ve belirli alanlarda sınırlı sürede çalışmalarını; dolayısıyla işverenle işbirliği geliştirmelerini önemli, hatta zorunlu hale getirdiği ileri sürülebilir. Böylelikle sosyal gruplar arasındaki işbirliğine dayalı ilişkinin gelişimi, göçmen işçilerin işverene yönelik eğilimlerinde olumlu yönde gelişimine olanak sağladığı söylenebilir. Ayrıca yabancı göçmen

işçilerinin “daha ucuz işgücü/düşük ücret talepleri” durumunda olmaları ve yerli işçi bulma konusunda çoğu zaman sıkıntı yaşanması, işverenler için bu göçmen işçileri çalıştırmayı cazip hale getirmektedir (Bayramoğlu & Bozdemir, 2019: 1166; Dedeoğlu vd., 2019: 2607; Çolakoğlu & Selek Öz, 2024: 94). Bu durumun her iki grubun “işbirliği” ile birlikte hareket etmeleri gerekliliğini zorunlu kılarken, birbirlerine yönelik algı ve tutumlarında olumlu bir eğilim göstermelerine de ortam oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği, farklı etnik ve sosyo-kültürel kimliklerin yer almasına bağlı olarak çeşitli dillerin yer aldığı çok dilli bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda çalışmada, uyruk değişkeninden sonra tarım işçilerinin tutumları üzerinde etkili olabileceği öngörülen değişken olarak tarım işçilerinin günlük iletişim dilleri ele alınmıştır. Araştırmada, bireyler ve gruplar arasındaki sağlıklı bir iletişimin gelişmesinde önemli bir rol alan dilin, tarım işçilerinin tutumları üzerinde önemli bir etkisi olacağı ve yerli halkın dilini bilmeyen veya yeterli düzeyde anlamayan işçilerin işveren toprak sahibine yönelik olumsuz bir tutum sergileyeceği öngörülmüştür. Sonuçlardan elde edilen bulgular da bu öngörüğü desteklemiştir. Analiz sonuçlarında çatışma, işbirliği ve sosyal iletişim alt bileşenleriyle ölçeğin tamamında günlük iletişim dilinin işçilerin tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır.

Farklı dili konuşan bireyler veya gruplar arasında sağlıklı bir etkileşim ve iletişimin sağlanması, karşı iki tarafın kendilerini doğru ifade edebilecek ve anlayabilecek düzeyde birbirlerinin dillerine hâkim olmasıyla ilişkilendirilebilir. Zira bu durumun, farklı dilleri konuşan grupların etkileşimleri üzerine yapılan çalışmalarla da ortaya koyulduğu söylenebilir. Bu çalışmalarda, birey ya da gruplar arasındaki dil engelinin, karşı iki tarafın birbirlerini doğru tanımalarını ve anlamalarını zorlaştırdığı için grupların birbirlerine karşı önyargılı ve olumsuz bir eğilime sahip olmalarına zemin hazırladığına dair bulgular elde edilmiştir (Bakioğlu vd., 2018; Çınar & Lordoğlu, 2010). Bakioğlu vd.’nin (2018) Suriyeli göçmen gruplar ile onlarla temas halinde olan yerel halkın görüşleri üzerine yaptıkları çalışmada, grupların iletişimlerinde dil engelinin çatışma potansiyelini artırdığına dair bulgular yer almaktadır (Bakioğlu vd., 2018: 32-33). Çalışmada, dil engelinin grupların birbirleriyle samimi ilişkiler kurmasına engel olmamakla birlikte grupların birbirlerini tanıma ve anlama gibi güven uyandırıcı duyguların gelişmesine engel teşkil ettiği belirtilmektedir (Bakioğlu vd., 2018: 32-58). Mevsimlik tarım işçiliği üzerine yapılan çalışmalarda da işveren ve işçilerin birbirlerine yönelik algı ve tutumlarında dilin önemli bir etkisinin olduğuna dair bulgular bulunmaktadır (Çınar & Lordoğlu, 2010: 29; Dedeoğlu, 2018: 47; Kalkınma Atölyesi, 2016: 45; Çolakoğlu & Selek Öz, 2024: 94). Köroğlu (2023: 10) saha çalışmasına dayalı araştırmasında, görüşme gerçekleştirdiği tarım işçilerinin çoğunlukla göç alanlarında dil ve kültür açısından herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirttiklerini ifade eder. Ancak araştırmada dilin bireyin sosyal uyum sağlama konusunda etkin olduğuna dair bulgular da yer almaktadır. Söz konusu araştırmada, erkek bir katılımcı dil bilenlerin ortama hemen uyum sağladığını, bilmeyenlerin ise çadırlarından çıkmadıklarını belirtmektedir [Köroğlu (2023: 10) ‘da *Katılımcı 12, erkek, yaş 56’ın ifadesi*]. Çolakoğlu ve Selek Öz’ün (2024) çalışmalarında ise Suriyeli göçmen bir tarım işçisinin Türkçe ’sinin fena olmadığı için tarla sahibiyle iyi anlaştığını ve iyi anlaşınca da işi de iyi yaptığını ifade ettiğini belirtir [Çolakoğlu ve Selek Öz (2024: 94) ‘da *Katılımcı EG21 ’nin ifadesi*]. Tarım işçilerinin bu ifadeleri, mevsimlik tarım işçisinin yerli halkın dilini bilmesinin işverenle iletişimi ve sosyal ilişkiler geliştirmesi

bakımından önemli olduğu kadar bunun iş verimliliğine de yansıdığını göstermektedir. Bu çalışmalar, dilin söz konusu grupların birbirlerine yönelik eğilimleri üzerinde etkili olduğunu göstermesi bakımından araştırmanın bulgularını desteklediği söylenebilir.

Çalışmada, uyruk ve günlük iletişim dilinden sonra ele alınan diğer değişken, mevsimlik tarım işçilerinin tarım işçisi olarak çalışma süresidir. Araştırma sonucunda, tarım işçisi olarak çalışma süresinin işçilerin tutumları üzerinde etkili olacağı ve bunun uzun süredir mevsimlik tarım işçiliği yapanların lehine sonuçlanacağı öngörülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, söz konusu bu öngörüü doğrulamıştır.

Bireylerin ya da grupların birbirleriyle iletişim ve etkileşimleri; dolayısıyla sosyal temas halinde olması onların tutumları üzerinde etkili olan diğer bir etmeni oluşturmaktadır. Sosyal temas hipotezindeki ilk varsayımlar, farklı grupların birbirleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları durumda kişileri önyargılı bir eğilime yöneltirken, grupların etkileşim halinde kalınarak birbirleri hakkında bilgi sahip olmaları ve tanımaları durumunda ön yargılarının azalacağı yönündedir (Küçükkömürler ve Sakallı Uğurlu, 2017: 4). Çalışmada güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği ile ölçeğin tamamına ilişkin analizlerde, çalışma süresinin tarım işçilerinin tutumları üzerinde uzun süredir tarım işçisi olarak çalışanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bu olumlu eğilimi Pettigrew'in (1998: 70) gruplar arası temasta önyargının azalması ve olumlu eğilimlerin ortaya çıkmasında etkili olan "bilgi edinme" koşuluyla ilişkilendirilebilir. Çalışma süresinin uzunluğu, işçinin işverenle daha fazla iletişim ve etkileşim ortamını yaratarak işveren hakkında bilgi sağlamasına ve daha iyi tanınmasına olanak sağlayacaktır. Araştırmada elde edilen bu bulguyu, mevsimlik tarım işçileriyle görüşmeye dayalı çalışmaların bulguların da desteklediği ileri sürülebilir. Dedeoğlu (2018: 50) çalışmasında, "tarla/bahçe sahipleriyle göçmenler arasında her yıl aynı kişiyle çalışmaktan dolayı bir yakınlık ve güven ilişkisinin oluştuğuna" dair bulgular elde etmiştir. Yine Köroğlu'nun (2023: 10) çalışmasında da uzun süredir tarım işçiliği yapan bireylerin alana ve çevreye yönelik olumlu tutum sergilediğine dair bulgular bulunmaktadır. Burada grupların birbirlerini uzun süredir tanımaları ve dolayısıyla bilgi sahibi olmaları birbirlerine yönelik tutumlarını olumlu yönde gelişmesine zemin hazırladığı söylenebilir.

Karşı birey ya da grupların birbirlerine yönelik ön yargılarının azalmasında sosyal temasın içeriği de önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda bireyler ya da gruplar arasındaki kötü deneyimler olumsuz eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Çalışmada mevsimlik tarım işçisi olarak çalışma süresinden sonra tarım işçilerinin işverene yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu öngörülen tarım işçilerinin kendilerinin işveren toprak sahibiyle sorun yaşama durumu incelenmiştir. Ölçeğin tamamı ve alt bileşenlere ilişkin analizlerde tarım işçisinin kendisinin sorun yaşama durumunun toprak sahibine yönelik tutumu üzerinde hiç sorun yaşamayanların lehine anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Çalışmada son olarak ise mevsimlik tarım işçisinin işverene yönelik tutumu üzerinde etkili olabileceği düşünülen yakın çevresinde işverenle sorun yaşam durumu ele alınmıştır. Ölçeğin tamamıyla güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği bileşenlerinde ait analiz sonuçlarında, tarım işçisinin yakın çevresinde sorun yaşama durumunun işçilerin tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Analizlerde elde edilen bu sonuçlar ışığında, tarım işçilerinin kendilerinin ve/veya yakın

çevresinde sorun yaşama düzeyinin arttıkça işverene yönelik tutumlarında olumsuz bir eğilime neden olduğu söylenebilir.

Çalışmadan elde edilen tüm bu sonuçlara dayanılarak, mevsimlik tarım işçilerinin işverene yönelik tutumları üzerinde uyruk, günlük iletişim dili, tarım işçisi olarak çalışma süresiyle tarım işçilerinin kendilerinin ve/veya yakın çevresinde sorun yaşama durumlarının önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. İşçilerin psikolojik eğilimlerini etkileyen bu etmenler, söz konusu gruplar arasındaki sosyal ayrışma ve sorunların ortaya çıkmasını tetikleyen unsurlar olarak ele alınması ve olumsuz eğilimleri olumluya dönüştürecek düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır. Zira, çok çeşitli etnik ve sosyo-kültürel kimliğe sahip olan bu grupların sürekli ve döngüsel hareketliliğine göç alanlarında sosyal sorunların da eklenmesiyle zor olan yaşam koşullarına bir yenisi daha eklenerek içerisinden çıkılmaz bir “girdabına” dönüşebilmektedir. Bu bağlamda, mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve çalışma koşullarının düzenlenmesinin yanında göç alanlarındaki sosyal uyumun sağlanmasına yönelik yapılacak olan düzenlemeler de zorunluluk halini almaktadır. Göç alan tarımsal alanlarda sosyal grupları bir araya getirerek etkileşimlerinin sağlanması grupların birbirlerini tanımalarına, paylaşımda bulunulmasına ve dolayısıyla birbirlerine yönelik empati duygusunun gelişmesine ortam oluşturacaktır. Düzenlenecek olan bu faaliyetler, sosyal sorunları tamamıyla ortadan kaldırmasa da olası sorunların şiddetinin azalmasına zemin hazırlayacaktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin işverene yönelik tutumu ve bu tutumu etkileyen belirli unsurların ortaya koyularak irdelendiği bu çalışma, söz konusu grupların davranışlarının anlaşılması, davranışların ardındaki psikolojik eğilimleri yordayan unsurların saptanması ve bu bağlamda gruplar arasındaki anlaşmazlıkların ardındaki olası nedenleri belirlemeye çalışması bakımından literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Yerinden elde edilen bu bilgiler, tarımsal işletmelerdeki sosyal grupların davranışlarının ön görülebilmesini ve böylelikle kontrol edilebilmesine yönelik geliştirilecek olan düzenlemeler için gerekli olduğu düşüncesindeyiz. Çünkü tutumlar, davranışları ortaya koymadan önceki bireyin niyetini ifade eden eğilimlerdir ve bunun öncesinde tahmin edilmesi olası sorunların önüne geçmek için alınacak tedbirler için önemli bilgilerdir. Ayrıca bireyin tutumu işini sevmesine, motivasyon oluşturulmasına ve dolayısıyla üretime ve kaliteye yansıyan bir işlevi de söz konusudur. Bu anlamda bu çalışmadan elde edilen verilerin, tarımsal işletmelerdeki toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde işleyişine katkı sağlayacağı gibi aynı zamanda iş veriminin artışına yönelik geliştirilecek düzenlemeler için de önemli bir veri kaynağı olduğu görüşündeyiz.

Bu çalışmadan yola çıkılarak, tutum üzerinde etkili oldukları belirlenen bu etmenler, çeşitli etnik ve sosyo-kültürel kimliğe sahip olan mevsimlik tarım işçilerine uygulanarak işçi grupları arasındaki olası farklılıklar ortaya koyulabilir. Aynı zamanda derinlemesine görüşmeler yapılarak işçilerin psikolojik eğilimlerinde etkili olan başka etmenler de araştırılabilir. Ayrıca tarım alanlarında işveren toprak sahibinin işçilere yönelik tutum ve bu tutumları yordayan etmenlerin belirlenmesine yönelik yapılacak araştırmalarla da her iki grubun psikolojik eğilimlerin ardındaki etmenler belirlenerek göç alanlarındaki sosyal sorunların çözümünde rehberlik edebilecek bilgilerin toplanması için çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Referanslar/References

- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 27–58. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.27>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. London: Addison-Wesley.
- Anastasi, A. (1976). *Psychological testing* (4nd Edition). London: MacMillan.
- Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Künüroğlu, M., Çaça, M., Özislam, M. E., Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite öğrencilerinin Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılara bakış açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 122-132. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/duzcesbed/issue/31504/345145> adresinden edinilmiştir.
- Aslan, S. & İnci, R. (2020). Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sağlık sorunları ve hemşirelik bakımı. *Anatolian Journal of Health Research*, 1(1), 25-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anatoljhr/issue/79948/1369326> adresinden edinilmiştir.
- Bakioğlu, A., Artar, F., İzmir, H. (2018). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Ankara: Sosyoloji Derneği. 20.12.2024 tarihinde <https://sosyolojidernegi.org.tr/s/2300/i/Multecilikdeneyimleri.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Baş, G. (2023). *Tutum-davranış ilişkisi ve ideolojik asimetri: Güneydoğu Bölgesindeki Türk, Arap ve Kürtlerin Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları ve sosyal mesafe algıları*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Bayramoğlu, Z. & Bozdemir, M. (2019). Dış göçlerin mevsimlik tarım işçiliği üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 9(2), 1164-1176. <https://doi.org/10.21597/jist.472631>
- Benek, S. & Ökten, Ş. (2011). Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarına ilişkin bir araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 653 -676. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223387> adresinden edinilmiştir.
- Bilsborrow, R. E. (2002). Migration, population change, and the rural environment. *Environmental Change and Security Project Report*, 8 (1), 69-94. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Report_8_Bilsborrow_article.pdf adresinden edinilmiştir.
- Can, A. (2023). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem.
- Castles, S. (2003). The international politics of forced migration. *Society for International Deveopment*, 46(3), 11-20. <https://doi.org/10.1177/10116370030463003>
- Castles S. & Miller, M. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cohen, R. (1996). (Ed.) *Theories of migration (The international library of studies on migration)*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Corder, G. W. & Foreman, D. I. (2014). *Nonparametric statistic a step-by-step approach* (2nd edition). New Jersey: Wiley.
- Çelik, K., Şimşek, Z., Yüce Tar, Y., Kırca Duman, Y. (2016). *Gezici mevsimlik tarım işinde çalışan kadınların çalışma ve yaşam koşullarının irdelenmesi*. World Bank Group, Washington, D.C. 24.12.2024 tarihinde <https://documents1.worldbank.org/curated/en/577571479488978309/pdf/110377-WP-P146215-PUBLIC-TURKISH-kezban-celik-R.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Çınar, S. (2014). *Öteki “proletarya” de-proletarizasyon ve mevsimlik tarım işçileri*. Ankara: NotaBene.
- Çınar, S. (2016). Ataerkillik ekseninde işgücünün feminizasyonu: Mevsimlik tarım işçisi kadınlar. Melda Yaman, Saniye Dedeoğlu (Der.), *Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği neoliberal ve muhafazakâr dönem içinde* (171-195). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Çınar, S. & Lordoğlu, K. (2010). Mevsimlik tarım işçiliğinde tekil bir analiz: Karasu fındık toplama işçileri. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38, 23-33. 20.10.2024 tarihinde <https://www.ttb.org.tr/MSG/dergi/38/msg38.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Çolakoglu, C. & Selek Öz, C. (2024). Yabancı işgücünün çalışma koşullarının düzgün iş boyutları bağlamında incelenmesi: Artvin-Hopa’daki Gürcistan uyruklu işgücü üzerine nitel bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 15(1), 85-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider/issue/83041/1383284> adresinden edinilmiştir.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576171> adresinden edinilmiştir.

- Dedeoğlu, S. (2023). Harvesting precarity: The regimes governing migrant labor in Türkiye's agricultural sector. *Asian and Pacific Migration Journal*, 32(4), 704–724. <https://doi.org/10.1177/01171968241228877>
- Dedeoğlu, S., Sefa Bayraktar, S., Çetinkaya, Ö. (2019). Yoksulun umudu çocuk: Türkiye'de Suriyeli tarım işçisi çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 4(63), 2585-2610. 11.11.2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71830/1155518> adresinden edinilmiştir.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social Cognition*, 25 (5), 582–602. <https://doi.org/10.1521/soco.2007.25.5.582>
- Egemen, E. A. (2015). *Mevsimlik tarım işçileri ve barınma sorunları*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Er, S., Gürbüz, İ., B. (2022). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar; Bursa/Mudanya örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 214-223. https://www.ibaness.org/bnejss/2022_08_special_issue/25_Er_and_Gurbuz.pdf adresinden edinilmiştir.
- Erbörü, N. (2014). *Ankara ili Polatlı ilçesi Sarıoba köyündeki mevsimlik tarım işçilerinde iş kazası sıklığı ve ilişkili etmenler*. Gazi Üniversitesi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Eşigül, A., Arslan, B. K., Gencer, A. Ş., Tosun, S., Korkmaz, S. S., Yıldırım, Ş. B. (2017). *Bilgiden algıya: Türkiye'deki sığınmacı, göçmen ve mülteci algısı üzerine bir çalışma*. Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü - PS: EUROPE. 10.12.2024 tarihinde <https://ps-europe.org/tr/wp-content/uploads/2017/07/Turkiyedeki-Siginmaci-Gocmen-ve-Multeji-Algisi-Uzerine-Bir-Calisma.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Fereli, S., Aktaş, Ş., Güneş, F. E. (2016). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, beslenme durumları ve görülen sorunlar. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gsbdergi/issue/30888/334325> adresinden edinilmiştir.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd Edition). London. Sage.
- Fraenkel, J., R., Wallen, N. E., Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th edition). New York: McGraw-Hill.
- Geçgin, E. (2009). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 3-35. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000002
- Gönültaş, T., Aytaç, N., Akbaba, M. (2018). Mevsimlik tarım işçilerinin iş kazası ve işle ilgili hastalık geçirme durumlarının araştırılması. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(1), 117-126. <https://doi.org/10.31832/smj.387645>
- Gülçubuk, B. (2012). Tarımda çocuk emeği sömürüsü ve toplumsal duyarlılık. *Çalışma ve Toplum*, 2(33), 75-94. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71798/1155226> adresinden edinilmiştir.
- İçduygu, A. (2015). Syrian refugees in Turkey: The long road ahead. *Migration Policy Institute*. 24.12.2024 tarihinde <https://www.refworld.org/reference/countryrep/mpi/2015/en/105294> adresinden edinilmiştir.
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum, algı, iletişim*. Ankara: Siyasal.
- Kaleci, H. (2007). *Mevsimlik tarım işçilerinin sosyolojik analizi: Eskişehir örneği*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Kalkınma Atölyesi. (2016). *Türkiye'de mevsimlik tarımsal üretimden mevcut durum raporu: Yabancı göçmen işçiler yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine*. (Raporu hazırlayan: Saniye Dedeoğlu). Altan matbaası. 10.10.2024 tarihinde <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/TURKIYEDE-MEVSIMLIK-TARIMSAL-URETIMDE-YABANCI-GOCMEN-ISCILER-MEVCUT-DURUM-RAPORU.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kantar Davran, M., Sevinç, M. R., Özalp, B., Sevinç, G. (2018). Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği olgusunun toplumsal cinsiyet ve çocuk işçiler açısından değerlendirilmesi, *Researcher Social Science Studies*, 6(3), 295–316. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/researcher/issue/66631/1042639> adresinden edinilmiştir.
- Köroğlu, M. A. (2023). Sociocultural problems of seasonal migrant agricultural workers in Manisa region (Turkey): A qualitative study. *Humanities And Social Sciences Communications*, 10 (327), s. 1-13. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01832-6>
- Krech, D., & Crutchfield, R. S. (1994). *Sosyal psikoloji*. (Çev. Erol Güngör). Ankara: Ötüken.
- Kruskal, W. H., Wallis, W. A. (1952). Use of ranks in one-criterion variance analysis. *Journal of the American Statistical Association*, 47, 583–621. <https://doi.org/10.2307/2280779>

- Küçükkömürler, S., Sakallı-Uğurlu, N. (2017). Gruplar arası ilişkileri düzenlemede sosyal temas kuramları: Gruplar arası, yayılmacı ve hayali temas. *Nesne*, 5(9), 1-31. <https://www.nesnedergisi.com/makale/pdf/1466592418.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Lordoğlu K., & Etiler N. (2014), Batı Karadeniz Bölgesinde mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çalışan çocuklar üzerine sınırlı bir araştırma, *Çalışma ve Toplum*, 2(41), 115-134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71768/1154990> adresinden edinilmiştir.
- Mann, H. B. & Whitney, D. R. (1947). On a test of whether one of two random variables is stochastically larger than the other. *Annals of Mathematical Statistics*, 18, 50–60. <http://dx.doi.org/10.1214/aoms/1177730491>
- Mertler, C. A., Vannatta, R., A., Kristina N., LaVenja, K. N. (2022). *Advanced and multivariate statistical methods practical application and interpretation* (7th edition). New York: Roudledge.
- Orhan, B. & Kan, A. (basım aşamasında). Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Orhan, Ü. G., Albayrakoglu, Ö., Adıgüzel, A. (2024). Göçmenlerin sosyokültürel uyumu ve yerel halkın göçmenlere yönelik tutumu. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 20-37. <https://doi.org/10.55179/dusbed.1357525>
- Öksüz, M. & Özgür, E. M. (2021). Emeğin etnikleşmesi ve feminizasyonu: Çay tarımında kadın ve Gürcü emeği. *Coğrafya Dergisi*, 43, 55-75. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2021-845700>
- Öksüz, M. & Özgür, E. M. (2023). Çay tarımında Gürcülere karşı ayrımcılık ve mitler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(2), 537-559. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.2.0036-1>
- Özbek, A. (2007). *New actors of new poverty: The 'other' children of Çukurova*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Özbekmezci, Ş. & Sahil, S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal ekonomik ve barınma sorunlarının analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 261-274. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gazimmfd/issue/6661/88946> adresinden edinilmiştir.
- Padır, M. A. (2019). *Suriyeli mülteciler bağlamında zenofobinin incelenmesi: Algılanan tehditler ve sosyal temasın rolü*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Pelek, D. (2010). *Tarımda mevsimlik göçmen işçiler "Ordu ve Polatlı örnekleri"*. Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256–266. <https://doi.org/10.2307/2089239>
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65–85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>
- Şimşek, Z. & Koruk, İ. (2009). Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri; mevsimlik göçebe tarım işçiliği, *Çalışma Ortamı Dergisi*, 105,7-10. https://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/calisma_ortami105.pdf adresinden edinilmiştir.
- Şimşek, Z. (2012). *Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi araştırması 2011: Nüfus, tarım işgücü göçü, yaşam koşulları, üreme sağlığı*. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA). 09.10.2024 tarihinden <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/17558> adresinden alınmıştır.
- Tabachnick, B. G., Fidel, L., S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th edition). New Jersey: Pearson Education.
- Toksöz G. (2006). Uluslararası emek göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2004). *Beşeri coğrafya insan, kültür, mekân*. İstanbul: Çantay.
- Tümtaş, M. S. (2020). *Nöbetleşe dışlanma göç ve sosyal dışlanma döngüsü*. İstanbul: İletişim.
- Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Kavak, S. (2014). Mevsimlik gezici tarım işçiliği 2014 araştırma raporu. *Hayata Destek İnsani Yardım Derneği*, İstanbul. 05.01.2024 tarihinde <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2021/09/mevsimlik-gezici-tarim-i-CC%87sciligi-2014-arastirma-raporu.pdf> adresinden alınmıştır.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M. (2003). *Türkiye’de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları*. Ankara: Tarım-İş -Türkiye Orman-TOPRAKSU-Tarım Sanayi İşçileri Sendikası.

09.12.2024 tarihinde <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/14858> adresinden alınmıştır.

Yıldırım, U., D. (2016). Tarımda trafik kazalarının ekonomi politiğı ve mevsimlik tarım işçileri. *Katkı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 80-99. https://www.katki.savakademi.org/wp-content/uploads/2020/03/2_5.pdf adresinden edinilmiştir.

Yiğit Özüdoğru, H. & Kan, A. (2020). Halkın Suriyelilere yönelik tutumunun iletişim ve ilişki düzeyine göre incelenmesi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (42), 244-262. <https://doi.org/10.32003/igge.641401>

Yiğit Özüdoğru, H. & Kan, A. (2021). Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu etkileyen demografik değişkenlerin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 162-194./<https://doi.org/10.21560/spcd.vi.630776>

YİTMV- Yenişehir İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri. (2024).